

Csak olvasótermi
használatra!

PD
450

A PÉCSI
DOMINIKÁNUS-HÁZ
TÖRTÉNETE

IRTA:
NÉMETH BÉLA.

Ára egy korona
egész összegében a pécsi múzeum javára.

D
450

A PÉCSI

DOMINIKÁNUS-HÁZ

TÖRTÉNETE

IRTA:
NÉMETH BÉLA.

Csak helyben
használatra!

29066

PÉCSETT,
NYOMATOTT TAIZS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1903.

ELŐSZÓ.

ASZÉKESEGYHÁZNAK átalakításánál talált régi építészeti műemlék-töredékeknek Hetey Sámuel pécsi püspök által az utókor számára gyűjteményben való összefoglalása és megőrzése, ép úgy, mint a pécsi muzeum kilátásba helyezett létesülése máris örvendetes előjeleit képezik annak, hogy városunk és vidékünk történelmi és műtörténelmi multja iránt az érdeklődés kezd nálunk ébredezni és ama kezdetleges stadiumból, a melyben az csakis néhány műbarátnak kizárólagos kedvtelését képezte, kilépve, — hatalmas pártfogókat és érdeklődő közönséget nyerni.

Ama mohóság, melylyel a napi lapokat olvasó közönség Németh Béla ügyvédnek, a mi specialis történészünknek sűrűen megjelenő történelmi és régészeti czikkeit olvassa, nagy haladásnak jele. Miután e téren már igazi reátermetség és szakszerűség viszi a vezetőserepet — Baranya vármegye és Szigetvár monografiáinak gyönyörű fejezetei, nemkülönben más, érdemes íróink és tudósaink nagybecsü közleményei ezt eléggé igazolják — csak rövid idő választhat el attól, hogy minálunk ép úgy, mint a művelt nyugaton, vagy talán még annál is jobban, komoly történelmi és régészeti kérdések a művelt közönségnek ép oly kedvencz olvasmányait fogják képezni, mint a tudományok és szépművészetek egyéb tárgyai.

Bármily értékes régészeti lelet, a hozzá nem értőnek kezében olyan, mint a csiszolatlan gyémánt, melynek fényt és értéket csakis a szakértelem tud adni. Ennek hiányában a felszínre jutott és gyűjtési kedvből vagy üzérkedési szándékból avatatlan tulajdonba került sok-sok régiségünkre nézve jobb lett volna, ha a föld gyomrában vagy enyészettől megvédett más biztos helyen észrevétlenül várná dicsőséges feltámadását, a helyett, hogy biztos rejtekéből kiragadva elkallódik, vagy meg nem érve, esetleg helytelenül értelmezve kézről-kézre vándorol és ha szerencséjére méltó helyére, egy múzeumba jut is, mint ismeretlen származású névtelen, megillető helyét ott sem kaphatja meg. A letűnt időknek e tanui némák maradnak, bár sokat mondhatnának, de nincs ki megszólaltathatná őket. Mily szerencse volt, híres domunkra nézve, hogy a restauráció munkája közben számtalan műtöredék jutott napfényre, a melyeknek ismerete és felhasználása nélkül az átalakított épületnél a műtörténelmi igazság nagy részben hiányoznék. E műkincsek együttes szakszerű megőrzése a tudomány szempontjából legalább is annyit ér, mint a templomnak költséges átalakítása, a mely, ha még hivebben ragaszkodik az ősrégi mintákhoz, az elhunyt műépítővel szemben talán még nagyobb hálára kötelezi a város közönségét.

A városunk multjára vonatkozó tárgyaknak összegyűjtése és megőrzése polgármesterünk és még néhány fenkölt gondolkozású polgártársunk fáradozása folytán a múzeum létesítésével biztosítva van, habár annak ily késői megteremtése miatt igazán pirulnunk kellene.

Úgy látszik, hogy Pécs város lakóinál azok folytonos népvándorlásszerű váltakozása miatt nem tudott eddig a város története iránt való érzék kifejlődni. Kell, hogy ez végre megtörténjék, kell, hogy ez mindenkinek, ki eme rög-höz vagy mint ősi szülőföldjéhez, vagy mint szűkebbkörű hazájához szeretettel ragaszkodik, örömet okozzon, kell, hogy ehhez egész erejéből hozzájárulni mindenki elodázhatlan kötelességének ismerje.

E felfogás vezetett, midőn a tulajdonomat képező Király-utca 18. számú háznak átalakítása alkalmával Németh Béla urat megkértem, hogy az általa már régóta ismert, részben már közölt és a ház átalakítása alkalmával szerzett újabb tapasztalatokkal, továbbá az „Országos Levéltár“-ból, a püspöki, városi és megyei levéltárból stb. vett adatok és Aidinger János volt polgármester kir. tanácsos úr szives közlései s utmutatásai alapján e ház történetét megírni, városunk multjának ez érdekes részletét a jelen korral megismertetni és a jövő nemzedék számára megőrizni sziveskedjék.

E ház története a domonkosok pécsi száz éves szereplésével a legszorosabban összefügg és sok helyi érdekű részletet foglal magában. A köztörténetnek csak a József császár ama vallásügyi intimátumai ismertetésével szolgál, melyek uralma alatt e szerzet eltörlését megelőzték. Azok, kik ilyennemű dolgok iránt nem érdeklődnek, talán kevésbé találják e művet értékesnek; de azért a benne foglalt, idővel veszendőbe menő s tán többé össze nem hozható érdekes és értékes adatoknak történelmi hűséggel való feldolgozása által hivatva van a messze utókor

részére, a midőn e házból már egy kő, a jelen nemzedék-
ből egy név nem lesz, történelmünknek egy érdekes kis
lapját képezni, mely a történetírónak egy ama kor esemé-
nyeit sokkal közvetlenebb forrásból merítő kis kutfőt, a
pécsi muzeum régészének pedig a volt domonkos monos-
tor közelében idővel felbukkanó régészeti leletek megité-
lésénél értékes tájékoztatót fog szolgáltatni.

Pécs, 1903. május.

Dr Johan Béla.

PÉCSETT a városháztól kelet felé huzódó Király-utczán csak pár száz lépést kell tennünk és egy kiseded térre bukkanunk, melynek déli oldalán áll a pécsi nemzeti színház, nyugati sarkán az Otthon-kávéház, keleti sarkán pedig egy a modern izlésnek mindenkép megfelelő épület, melyet Dominikánus-háznak nevezünk. Ez ama ház, melynek történetét rövid sorokban ecsetelni akarjuk. Megérdemli, mert e történetnek oly háttere van, hogy méltán helyet foglalhat ama kisebb monografiák között, melyek hivatva lesznek Magyarország nagy, részleges történetének forrása gyanánt szolgálni.

A pécsi nemzeti színház előtti kis tér, melynek keleti sarkán a Dominikánus-ház áll, csak nem régen létezik. A színházat csak 1893—1895. években építették, csak 1895. évben adták át rendeltetésének. Azelőtt e helyen a Király-utczá déli sorában az Otthon-kávéházzal egy vonalban egy ódon emeletes ház állott, melynek keleti vége mintegy 2 m.-rel kiebb volt a mellette levő Dominikánus-háznál s e rézsut húzódó oldalfalon volt az ódon épület főbejárása.

Ez elpusztított ódon emeletes ház egykor a Domonkos rendű barátok monostora volt; a mai Dominikánus-ház volt e monostorhoz tartozó templom, melynek főfalai ma is állanak s a Dominikánus-ház főfalait képezik. Ugyanama épület tehát, melyet a jámbor „fehér barátok“ a 18-ik században Isten dicsőségére emeltek s melynek falai között számtalanszor hangzottak fel a szent mise éneke s a régmúlt századokra visszaemlékeztető zsolozsma hangjai. Méltán megérdemli tehát ez épület a Dominikánus-ház nevet. Megérdemlik e szegény szerzetesek, hogy emlékök Pécssett legalább ez egyetlen ház nevében megőriztessék, hisz nekik nem kis szerepük volt Pécs történetében.

Nevezetes az 1686-ik év úgy Magyarország, mint Pécs városa történetében. Ez év szeptember havában foglaltuk vissza a töröktől Budát és október 22-én Pécsset. A következő télen Pécs városa hadi kormányzat alatt állott s csak 1687. év tavaszán, mialatt a török lakosság legnagyobb része elhagyta a várost, kezdték meg a munkát: visszaadni a várost a kereszténységnek s az európai civilizációnak. — Csak 1687. augusztus 7-én nevezte ki a kormány Radanay Mátyást pécsi püspöknek. A főterekvés volt e vidéken a katholicizmust megerősíteni, holott épen katholicusok voltak legkevesebben Baranyában. Alig volt néhány tiszta kath. község, a katholicusok a legtöbb faluban csak elszórva éltek. Ellenben virágzott az unitárius vallás, a kálvinizmus; ezeket gyűlölte s üldözte a kormány; a görög hitfelekezetet pedig, mely itt szintén erősebb fészket vert, csak tűrte.

Mikor Radanay Pécsre jött, alig volt a püspökségben kath. hive, még kevésbé volt neki papja, a történet ez időből egyetlen egy világi papnak nevét sem jegyezte fel. A püspöknek tehát első sorban papokra volt szüksége s helyesen gondolta el a kormány, hogy munkájának keresztülvitelére szerzeteseket ad a püspöknek segítségül.

Egészen történeti alapon indult meg a kormány akkor, midőn a sokféle szerzetből hármat választott ki, kik némiképp egymással is ellentétben állottak s kik így egymást, de egyuttal a püspököt is hivatva lesznek ellenőrizni.

E szerzetes-rendek közül legfigyelemreméltóbb volt a Domonkosok rendje. Régi s híres rend volt ez, kik magukat praedicatoroknak nevezték, mert kezdetleges feladatuk volt a hit igazságainak szónoklat útján való terjesztése s hajdan nagy szerepet játszottak a domonkosok az egyetemes egyházban; aquinói szent Tamás, a keresztény bölcsélet megalapítója, a domonkosok közül került ki, ők üldözték legkitartóbban az eretnekséget és 1620 óta ők álltak Rómában a censura élén, mely minden sajtótermékre reá ütheti a tilalom keresztjét, ha abban eretnekséget, vagy vallásellenes dolgokat lát.

A domonkos-szerzet tehát a kormány felfogása szerint eretnekséget ostromozó szellemével nagyon ide illett, hol a felekezetek fékevesztetten működtek a katholicizmus ellen. Némi jogosultságuk is volt a domonkosoknak a pécsi megtelepüléshez azért, mert

már a török invasio előtt is voltak Pécssett domonkosok. IX. Gergely pápa már 1238-ban, tehát a szerzet keletkezése után alig 22 évre levelet intéz a pécsi domonkosok priorjához és testvéreihez.

Maguk a domonkosok későbbben, különösen a Nesselrode-féle küzdelmek között, többször felemlítik irataikban, hogy Pécsre való telepedésük engedélyét ama jogos igényök alapján nyerték meg, hogy már korábban, a török veszedelem előtt is volt itt monostoruk.

A domonkosok állandó ellenlábasai voltak a Ferenczrendűek; ismeretes ama hit-elvi küzdelem a történetből, mely e két vetélkedő rend között századokon keresztül folyt s a szellemi harcok, melyeket a Thomisták és Scotisták egész hévvel s elkeseredéssel végig küzdöttek. Szükségesnek tartotta tehát a kormány a domonkosok ez ellenlábásait is megtelepíteni Pécssett, annál inkább, mert a török dúlás előtti multra nézve a Ferenczrendűek ugyanoly igénynyel bírtak mint a domonkosok.

Vége a harmadik szerzetes rend a jezsuiták voltak, nemcsak azért, mert e gyorsan és nagy erővel felvirágzó rend a hanyatlásban levő domonkos- s ferenczrendűeket mindinkább kiszorította, de azért is, mert a jezsuiták Pécssett, Baranyában már a 17-ik század első felében, még a török uralom alatt elkezdtek missziói működésüket s ezzel magokat befészkelve mintegy jogot szereztek maguknak minden egyéb rend előtt az itteni állandó megtelepedésre.

A domonkosok, a ferenczrendűek és jezsuiták voltak tehát azok, kiket a kormány saját céljainak keresztül vitelére Pécsre letelepíteni kiszemelt.

Pécs és vidéke rendezésének élén akkor Tullius Miglio állott, egy olasz eredetű egyén, ki „de Prumberg“ előnévvel báróságot nyert, s mint kir. biztos (komisszarius), a közigazgatási és vallási ügyekben korlátlan hatalommal rendezkedett. Ez telepítette meg a domonkosokat Pécsen s az elszórt iratok szerint ő adta azoknak a települő helyet s egyéb birtokaikat. A telepítés a kormány megbízásából akként történt, hogy Tullius Miglio Pécs városa előkelőségeiből egy hat tagból álló bizottságot választott ki, hogy a Pécssett jelenlevő szerzetes tagokkal együttesen állapítsák meg a szerzet részére a nekik adandó birtokokat s a monostor helyét. A város részéről e kiküldetésben részt vettek Krener Frigyes, egy akkor 26 éves fiatal ember, kit maga a kormány helyezett ide, mint első pécsi postamestert s mint ilyen szintén nyert javakat, Zombori

Miklós, Rodinger József, Letics György*) fiatal jövevények és Hacsalics Mátyás, ki a bizottság legidősebb tagja volt. A domonkosok közül részt vettek e tárgyaláson Miskey Márton, a szerzet első vicarius, s vele együtt (valószínűen a közvetlen utána szereplő) Therboc Tamás és Györgye Hiaczius. E domonkosok nemcsak mind magyarok voltak, de iparkodtak is magyaroknak látszani, a mennyiben az utóbbit, habár az anyakönyvekben állandóan Györgye (Görgie) névvel szerepel, más okiratok szerint tulajdonkép Gyurkovicsnak hívták.

A birtok-kijelölő bizottsághoz a kormány még Melmek Tivadar helytartósági titkárt is kiküldötte. Ugy Tullius Miglio, mint Melmek Tivadar tagjai voltak egyuttal a neo-acquistica comissionak is. Az 1687-iki összeírás megemlékszik arról, hogy a Király-utczában egy török mecset állt. E mecset közelében, de nem egészen tőszomszédságában adott Tullius Miglio a domonkosoknak egy házat s belsőséget a letelepedésre. Ugy látszik, Tullius Miglio főleg arról gondoskodott, hogy a domonkosoknak tisztességes s elég nagy lakházuk legyen, mert e házról tudjuk azt, hogy az később 1700-ban Horváth György kanonoké lett.

A kanonokoknak ugyanis akkor még nem voltak saját házaik, mint jelenleg, hanem elszórva a városban laktak, így tudjuk, hogy Visa de Matha János pécsi kanonoknak az irgalmas-rend mai területén állott a háza. Kazó István nagyprépost, kivel Nesselrode oly kegyetlenül bánt, hogy saját lakásáról börtönbe hurczoltatta, a ferenczrendűek egykori területének alsó részén lakott, melyet Vecchitől készpénzen vett mint nemesi kuriát s a ferenczrendűeknek hagyományozott.

A kérdéses Horváth-féle ház a Király-utcza mai 4, 6, 8, sz. házak helyén állott, a hozzá közel fekvő mecsetről egész bizonyossággal tudjuk, hogy az a Kazinczy-utcza 4. sz. ház belsőségén, a mai polgári casino belső termei helyén volt.

E belsőségen kívül a domonkosok még a következő birtokokat kapták a comissionától. Két darab szőlőt az Aranyhegyen, mely Goldberger elnevezéssel jön elő az okiratokban, egy nagy szőlőt nem messze a várostól ama hegyen, melyet ennek folytán Dominikánus-hegynek neveztek el, továbbá egy malmot, melyet akkor is

*) Nevének emlékét ma is őrzi egy erdőterület a Mecseken.

Basamalomnak neveztek s hozzá 10 hold földet, ugy egy másik puszta malmot Ürögben, 8 hold földdel, 20 kaszáló rétet a patacsi határban, 6 kaszálót a szigeti kapun kívül, vagyis Ráczváros felé Pavics Ignác és a ferenczrendüek rétje között és 60 hold földet a siklói kapun kívül, mely a mai országut keleti oldalán akként fekdött, hogy annak nyugati határvonalát a Siklósra vezető előbbi, de akkor már elhagyott országut képezte.

E birtok az akkori viszonyokhoz mérve, s tekintettel arra, hogy a malmok, az okiratok tanúsága szerint a legbecsesebb ingatlant képezték, elég bőségesnek mondható 3—4 domonkos-rendi eltartására, kik különben a kolduló-szerzetek sorába tartoztak.

Az adományozott vagyon fekvése vagy minősége ellen a domonkosok semmi kifogást nem emeltek, miért is az arról szóló jegyzőkönyvet felterjesztették a helytartótanácsához s az ott kiállított adomány levelet a nagyobb pecséttel ellátva visszaküldték Pécsre, hol azt Tullius Miglio távollétében az őt helyettesítő Nagy György prefektus tanuk jelenlétében s úgy látszik bizonyos ünnepelességgel adta át Miskey Márton vikariusnak. A dominikanusok az adományozott belsőségen álló házakból a későbbi Horváth-féle házat elfoglalták lakháznak.

Azonban a domonkosok meggondolván azt, hogy az említett mecset nekik hasznos szolgálatot tehetne, ha azt kath. templommá átalakítanák, folyamodtak e mecset adományozásáért, melyet meg is nyertek. Ez annál hasznosabb volt rájuk nézve, mert a török mecset előtt üres tér volt a Király-utczáig, déli részén pedig egy régi török temető, mely a Kazinczy-utcza 6. sz., a Perczel-utczai 15, 18, 20 és 22. sz. házak területein volt, mely temetővel a domonkosok nemcsak tetemesen megnagyobbították belsőségüket, de egyuttal alkalmat nyújtott nekik arra, hogy a török temető helyén magán-temetőt létesíthessenek, melyben a sírhelyeket az oda temetkezni óhajtók drága pénzzel fizették meg.

Minthogy azonban egyrészt az ujabban nyert mecset és temető s más részt a korábban nyert Horváth-féle ház között állott a Krener Frigyes postamesternek adományozott ház s kert, úgy egy másik kisebb ház is, cserébe léptek a postamesterrel. E szerint a domonkosok által két izben nyert külön terület egymás mellé jutott. Az említett török mecset előterületén a nyugoti oldalon még egy másik török épület is állott, melyben, mint

a törökök helybeli és szigetvári építkezéseikről tudjuk, a mecset szolgálatában levő dervisek vagy egyéb török szerzetesek laktak. Ez épület azért volt alkalmas a domonkosoknak, mert a zárda megépítése előtt ez épületet alakították át zárdának és az új építkezés után ennek Király-utczai előterére tervezték újabban építendő templomukat, úgy, hogy ezen régi török épület falai meg is maradtak, ezek képezték később új templomuknak falazatát és ez képezi a jelenlegi dominikánus ház déli falát, melyen a török építkezés nyomai még az átalakítás előtt is láthatók voltak, de a falak és az építkezés minősége azt ma is bizonyítják.

Pécs városának 1697-ik évi házösszeírásában a Krener Frigyes postamester tulajdonát képező ház mint a 90. sz. ház szerepel, a domonkosok háza 92. sz. alatt, Potorluki Mihály háza pedig 91. sz. alatt.

A domonkosok háza területének mélysége (longitudo) 80 lépés, mely a mai boltivköz hosszának teljesen megfelel, ellenben a terület utczahossza (latitudo) 172 lépés, vagyis a Boltiv-köztől a Kazinczy-utczáig terjedt. Krener Frigyes postamester házának utczahossza 42 lépés volt. Potorluki Mihály háza, mely a mai Király-u. 10. számú háznak megfelel, 11 lépés utczaszélességgel birt.

A ház régi sorszámából látható, hogy Potorluki Mihály hajdani háza megfelelt a mai Király-utczai 10. számú háznak, ennek nyugati oldalán 42 lépés hosszában állott a Horváth-féle ház, mely kezdetben a domonkos szerzeteseké volt s Potorluki Mihály házától keletre volt a domonkosok elcserélt újabb területe a török mecsettel s annak tartozékaival.

A domonkosok letelepedése alkalmával sem a Boltiv-köz, sem a Kazinczy-utcza még nem léteztek. Mindkét utcát a domonkosok nyitották azért, hogy belsőégi területüket a többi belsőégektől teljesen elkülönítsék; a Kazinczy-utczát főképp azért rendezték így, hogy a török mecset előtti térséget is a belsőséghez hozzákeríthessék, de egyuttal a templomba járóknak és a temetési meneteknek itt szélesebb utat hagyjanak. A kérdéses utcát ennél fogva Dominikánus-utczának hívták, mely nevét a 19-ik század hatvanas éveig megtartotta, ekkor nyerte a Kazinczy-utcza nevet.

A kérdéses mecset, mint a törökök minden imaháza Mekka felé fordult egyik oldalfalával, e mecsetet a domonkosok igen egyszerűen alakították át kath. templommá. Maga a török építkezés négyzetet képezett, melynek külső oldalhossza 7 ölet tett ki, e fal-négyszegre

épült a mór kupola; a mecset belső átmérője 5 öl volt. A falak magassága a polgári casino padlásán ma is látható.

A mecset főbejárása a falnégyzet éjszaki oldalán állt. A főbejárásnál a mecset falában jobbról szűk lépcsőzet volt, mely ma is megvan s pár évtized előtt feljárásul szolgált az ott játszó zenekar karzatához.

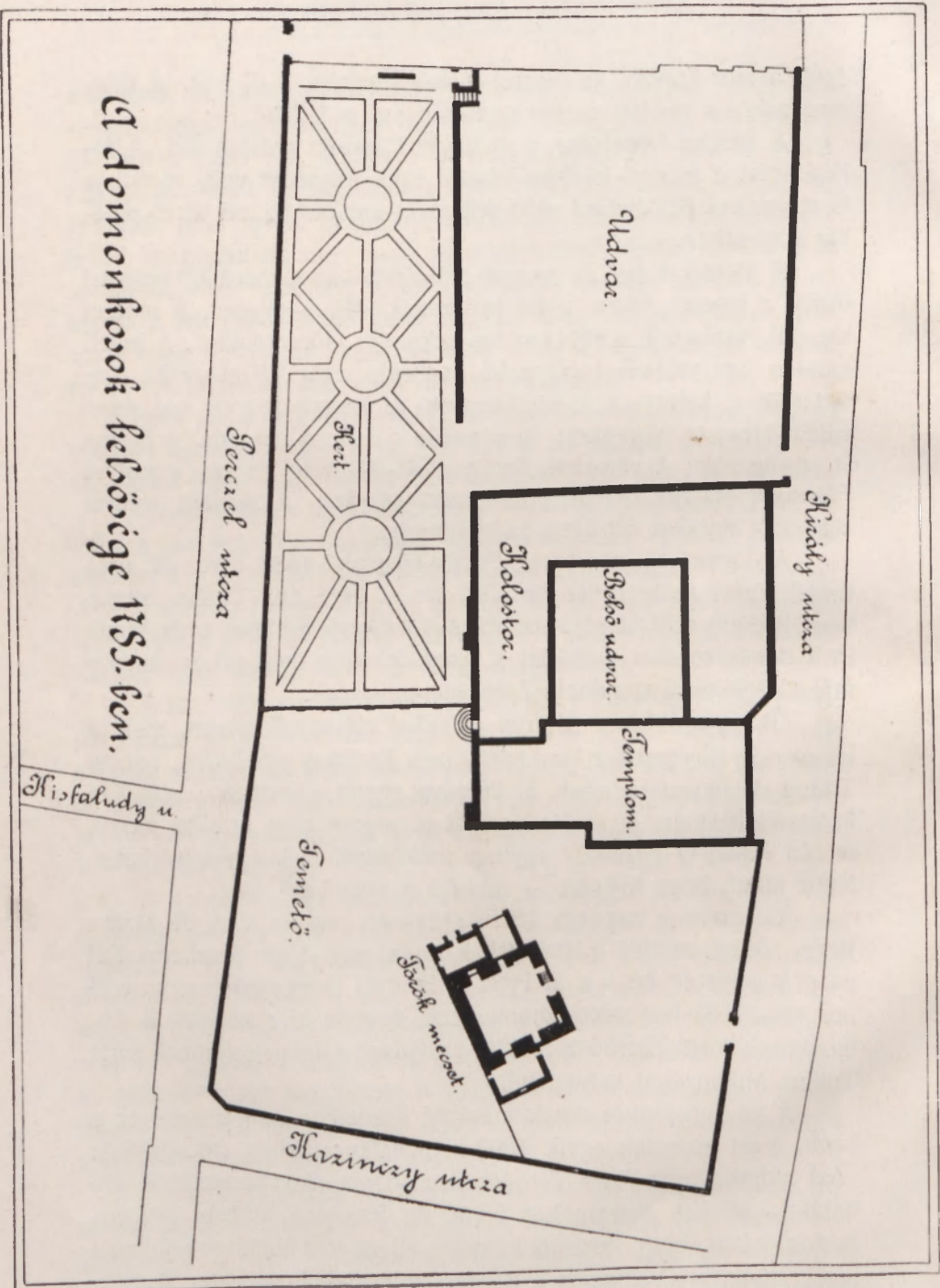
A mecset keleti és nyugati oldalán a domonkosok két bejárást törtek a mecset falain a fal hosszának déli negyedén. A mecset nyugati részén volt a két öl széles sekrestye előcsarnokkal. A keleti oldalon egy valamivel tágasabb mellékhelyiség. Mintegy 81 évig tartották e helyen a dominikánusok az istentiszteletet, hol most vidám társaság enyelegve szórakozik s a templom falai még ma is ugyanazok. A városnál őrzött 1785-ből való térkép, a melyet Fölsinger Mátyás polgári építőmester készített, a hajdani mecset e leírását minden kétségen kívül igazolja.

A domonkos szerzetnek Pécsre telepítése 1688. évre esik, nem tudjuk egész határozottan az időt, de ez évre esik Tullius Miglio báró legfőbb működése s az utána következő években már látjuk itt a domonkosokat működni s hozzá tehetjük még azt is, hogy e működésük nem mondható épen szerencsésnek.

Ők ugyanis ama zavaros politikai viszonyok között, mely a magyarság elnyomására törekedett, nem Radanay püspökkel, hanem Tullius Miglioval tartottak, ki társaival együtt a kormány céljainak keresztülvitele mellett saját hasznát is szemé előtt tartotta akkor, midőn Radanay püspököt egyházi működésében iparkodott lehetetlenné tenni, hogy hogyan — mutatja a következő eset:

Radanaynak papokra lévén szüksége, midőn Visa de Matha János kővágó-szöllősi plébánost, kit oda még előde Széchenyi Pál püspök helyezett be s a ki igen tevékeny s megnyerő modoru ember volt, 1687-ben pécsi kanonoknak nevezte ki s helyébe a domonkosok közül Therbócz Tamást a plébánia administratorának kérte Tullius Miglio által helyeztetni.

A kővágó-szöllősieknek mindjárt kezdetben nem tetszett ez a barát, azért mondták egyik 1692-ki nyilatkozatukban (recognitio): „Azt tudjuk, hogy Pater Terbócz Szent-Domonkos szerzetéből való barátot, jóllehet akaratunkon kívül, de Radanay Mátyás püspöki auctoritásával, hogy hozzánk küldötte, ellent nem állhattunk, jóllehet igyekeztünk.“ — Vallják is a kővágó-szöllősiek, hogy Pater Terbócz

el domonkosok belső része 185. éven.

viselkedése nekik sem testi sem lelki épülésükre nem szolgált. Különben elég nehéz helyzete volt Terbócznak, mert a nép szegénységénél fogva plébánost nem tarthatván, a kormány elrendelte, hogy fizetését a püspöki tizedekből kapja.

Ámde Tullius Miglio, mint a neo-acquistica comissio biztosa elvonta a püspöktől a tizedeket mindaddig, mig nem igazolja ehhez való jogait, így Terbócz fizetését nem kaphatott, hanem ama bor, pénz s buzából éldegélt, melyet „ő kegyelme némettel fenyegetvén“ hiveitől kicsikart. Így Therbócz s más ügyekben egyéb rendtársai helyzetük javítását csakis Tullius Migliótól várhatták s ennek engedelmeskedtek is.

Tullius Miglio 1690. febr. 11. következő levelet intézte Therbóczhoz K.-Szöllősre. „Nagyontisztelendő Pater! E levelet az önök legrégebb s leghiresebb tagjai és Márton pater (Miskey Márton vicárius) jelenlétében írom, a kik Radanay püspök ama tilalmára, hogy ne menjen Szent-Gálra a hívőket meggyóntatni, egyhangulag megfeleltek és kérték, hogy atyaságod a legközelebbi vasárnap azokat meggyóntassa. Ennek folytán úgy intézze utját, hogy az azonnal megtörténjék. Radanay ellenmondásainak, hivatalától való felfüggesztésének vagy kiközösítésének semmi ereje sincs, emlékezzék meg atyaságod a pápa által az önök szent rendjének adott ama privilégiumairól, hogy bármely helyen a gyónást meghallgathassák és ne engedje azt elvételni a püspöktől, ki pápai megerősítést nem nyert.“

(A kérdéses szabadalmat a domonkosok rendje tényleg keletkezésük után nemsokára megkapta a pápától.)

Radanay is irt Therbócznak. Krisztusban Tisztelendő és nekem különösen tisztelendő Páter! Megértettem, hogy tisztelendőséged világi utasítás folytán Szent-Gálra küldetett a hiveket meggyóntatni. Nem tudom hogyan? A világiaknak és a püspöknek hatósága nem egy és nem egyenlő. Azért ez alkalommal tisztelendőséged maradjon saját plébániáján és saját nyájának viselje gondját. Már én mást rendeltem oda, ki azokat meggyóntassa és az egyéb rendtelenségeket megszüntesse. Pécs, 1690. február 17. Tisztelendőségednek Krisztusban hive Radanay Mátyás Ignác pécsi püspök és főispán. U. i. Akarom ugyanis, hogy a plébánosok elismerjék fejüket. Végre is győzni fog az igaz ügy. Az én ellenségeim a commissioval együtt megszegyenültek, megzavarodtak s a jövőben is meg fognak zavarodni és szegyenülni. Minden káraitam kötelesek

lesznek megtéríteni és olaszok nem lesznek többé az én püspökségemben. A ki Ignácot (Pavics Ignác) vagy a commissiót tartja urának, azt kivetem az én javaimból.“ Therbócz a püspök tilalma ellenére is elment Szent-Gálra, minek az lett a következménye, hogy a püspök Therbóczot Kővágó-Szóllósról elmozdította.

Brüstle József „Recensio“ című művében piszkos jelleműnek (sordidi characteris) nevezi Therbóczot, de az előadott körülmények ezt nem igazolják, a püspök iránti engedetlenség még nem oly tényező, melyből jellemére következtetni lehetne. Bizonyos az, hogy Therbócz sanyarú viszonyok közt élt K.-Szöllősön s dija nem volt, mert a domonkosok 1700. márczius 12-én folyamodtak a neo-acquistica commissiohoz, hogy rendelné meg részökre a plébánia administratiojáért járó díjaikat. A neo-acquistica commissió ezt az ügyet megvizsgálván, bár akkor Tullius Miglio már nem szerepelt, igazságosnak tartotta a domonkosok követelését s a királynak ajánlották kegyes resolutio végett.

Tullius Miglio leveléből látjuk, hogy akkor több domonkos volt a pécsi zárdában. Ha ezekhez hozzászámítjuk Györgye Hiacziust, kiről tudjuk, hogy 1689-ben mint plébános-helyettes működött Hosszu-Hetényben, úgy legalább négy szerzetes tagot kell feltételeznünk, az ismert nevű vicariust s a szónokot (concionator) kik Pécsen voltak s kettőt, ki a vidéken működött.

Baranya történetéből tudjuk, hogy Tullius Miglio és társai működésükkel túllőttek a célon; a kormány célja nem az volt, hogy a püspököt lehetetlenné tegyék s ezzel netán a katholicizmusnak ártsanak. Midőn a kormány meggyőződött, hogy Radanay eljárásában nincs politikai veszély, Tullius Miglio ellenében Radanay ügye emelkedett lassan-lassan diadalra.

Magától értendő, hogy a körülmények között ama domonkosok, kik Radanay ellen működtek, nem maradhattak Pécsen s többé nem is látjuk őket itt szerepelni, helyettük más rendtagok lépvén fel történetünk szinpadára. Pécs városa a 17-ik század utolsó évtizedében népesülván be leginkább német bevándorlókkal, főképp németajku domonkosokra volt szükség, mert ezek a püspökségben a vidéken ugyísem működtek többé. Maga Radanay püspök, ki minden hevesége mellett is a személy s tárgy között tudott különbséget tenni, nem látszott a domonkosokra haragudni, mutatja ezt az, hogy Verböczi Janos domonkos, ki az első telepedőkből egyedül maradt itt, már

1694-től kezdve vette gondjai alá a hosszú-hetényi plébániát és azt 20 évig vezette. Sőt valószínű, hogy Fissel Keresztély, kit Radanay püspök 1695-ben pécsi kanonokká kinevezett, mely kinevezés a kinevezési okiratra vezetett záradék szerint Bécsben 1695. július 16-án megerősítést nyert, szintén a domonkosok rendjéből való volt, mely kinevezési okirat jelenleg is a pécsi domonkosok iratai között van, melyből egyuttal látható, hogy Fisselt Visa de Matha püspöki helyettes a kanoniába minden ellenmondás nélkül instálálta. E pécsi kanonok létezéséről a pécsi egyház történeti följegyzések hallgatnak.

A legközelebbi időben már Schütz Ambrosius a domonkosok vicarius a szónok Ullman Dominikus, kik itt nyolcz esztendeig működtek. Pécsen már 1697-ben dühöngött a pestis, mely később is, bár szörványosan, folyton megkivánta áldozatait. Midőn azért 1698-ban Karaffa Pécsen volt, a város németajku lakossága (die deutsche Nation) mondja az egykoru író, írásos kérvényt nyújtott be hozzá, hogy adna az állam helyet, hová a vész elhárítása tekintetéből a Havi-boldogasszony tiszteletére fogadalmi kápolnát építhessenek. A kérelem általános visszhangra talált, minek folytán Karaffa utasította báró Kurcz prefektust a hely kijelölésére s az okirat elkészítésére. A kápolna helyül ama dombot jelölték meg, melyet a magyarság ezelőtt „Kakas-domb“-nak nevezett, de „Bajraktár“-nak is („bajraktár“ török szó, magyarul: zászló) hívták, mert a török itt tartotta volt vigyázó őrszeit. Az egész ügyet Pécs lakossága részéről Ullman Dominikus vezette fáradhatatlan tevékenységgel. A kiszemelt helyet a városnak adományozta a kormány 180 lépés hosszúságban és 160 lépés szélességben s akként állapodtak meg, hogy a megépítendő kápolnát a domonkosok kezelik. A kápolna építése Ullman Dominikus vezetése alatt indult meg. Az alapkö elhelyezésekor ment föl e meredek hegyfokra az első körmenet, melyben minden ajkú és rendű népségből is számosan vettek részt. Midőn Ullman ezt látta, ünnepélyes beszédét latinul mondotta el. Ez ünnepélyes alkalommal kőből faragott szekrénykébe helyezték el XI. Incze particulait (ereklyéit), valamint Schütz vicarius és Ullman concionátor aláírásait.*) Minthogy XI. Incze (Odeschalchi Benedek) 1689-ben meghalt, ezen szó alatt

*) Az alapkö a szokások szerint valószínűleg a szentély körivének közepén nyert elhelyezést.

„particulái“ valószínűleg oly erekllye értendő, melyet a nevezett pápa magának a rendnek küldött el még életében.

A kápolna egész építkezését Ullman Dominikus vezette, ki az építkezés alatt folytonosan a hegyen volt és sajátkezüleg irt leveleiben igazolja azon hagyomány valóságát, hogy az egész építkezést minden teherhordó állat kizárásával egyedül emberi kézzel teljesítették, mert mint mondja, még az utolsó homokszemet is ember vitte oda.

1709-ben vita támadt Pécs városának magyar és németajku lakosai között, valjon e kápolna kit illet. Ennek eldöntése végett fordult Pécs város tanácsa Páter Ullmannhoz Bécsbe, ki a kápolna keletkezésének történetét meg is írta, mely levél eredetije a városi levéltárban az 1709. évi iratok között fekszik, de a domonkosok iratai között is feltalálható az Országos levéltárban.

Midőn Karaffa 1698-ban Pécsen volt, nem mulasztották el azt, hogy a Krener Frigyes postamesterrel történt birtokcserét és így kettős adományuknak egyesítését be ne jelentsék, mit Karaffa jóváhagyott.

Mind ez okiratok, melyeket a domonkosok pécsi házukra és birtokaikra nézve birtak, a ráczoknak 1704. évi Pécsre való betörése alkalmával elvesztek. Ugyanis a ráczok, különösen a szerzeteseket és azok zárdáit támadván meg, a domonkosok kisdud zárdája és török mecsetből átalakított temploma sem szenvedett kivételt. Midőn a vad ellenség őket megtámadta, oly gyorsan voltak kénytelenek menekülni, hogy Schütz és Ullman rendtagok még ruháikat sem vihették el, hanem fedetlenül futottak el s a pálosoknál kerestek menedéket. Innen küldötték azután el Rochinger József nevű fiatal embert czelláik kulcsával, hozná el nekik kisdud zárdájukból ruháikat s okirataikat. Rochinger el is ment s összeszedte azokat, de az uton visszafelé a ráczok által megtámadtatván, hogy életét megmentse, eldobta podgyászát és futásban keresett menedéket. A ráczok pedig feltörték a zárda és templom ajtait, elraboltak és felégettek mindent, úgy, hogy ott a falaknál egyéb nem maradt, miként ezt Glavinich Sebestyén pécsi kanonoknak Hevenessy Gábor jezsuita atyához Bécsbe irt leveléből és számtalan tanuvallo-másokból tudjuk.

Nesselrode Vilmos Ferencz pécsi püspök, (egyuttal fehérvári prépost, Baranya- s Tolnamegye főispánja) mint fentebb láttuk,

éber őre volt mindennemű jogainak, kit leginkább ama perekből ismerünk, melyeket ez időben folytatott. Részesei lettek e pereknek a domonkosok is, kik a püspök csapásainak súlyát élte végéig voltak kénytelenek viselni. Régibb hagyományok azt mondják, hogy Nesselrode a domonkosok belsőségére egy lovas iskolát (schola equestris) akart építeni, s ezért üldözte volna a domonkosokat.

Közelebb áll a valósághoz, hogy a domonkosok igen megsértették valamivel az érzékeny püspököt. Ezt olvassuk ki Guttman Ágoston vicariusnak 1720 körül Nesselrodehoz intézett könyörgő leveléből, melyben azt mondja: „Ha a fiu nem viseli apja gonoszságát, annál kevésbé viselheti azt a testvér, így ő sem hibás elődei tettei miatt, s kéri vegye vissza kegyelmébe“. — Kik voltak Guttman vicarius elődei, kik Nesselrodet megsértették, valóban nem tudjuk. Annyi kiböngészhető a régi iratokból, hogy 1713-ban, midőn az ellenségeskedések Nesselrode s a domonkosok között megkezdődtek, a zárda vicariusát Vaszary Péternek hívták. Hatzinger Vincze, kit az írók ekkori vicariusnak mondanak s a ki a Pécsett 1714-ben megtartott egyházi zsinaton részt vett, valószínűleg concionátornak tekintendő.

Nesselrode 1713. augusztus havában egyszerre tömegesen kezdte el az ütések a domonkosokra mérni.

Vaszary Péter 1713. augusztus 4-én Pavics Ignác Mihály táblabíró által megintette hivatalosan a püspököt, mert elhordatta a domonkosok rétjéről szénáját. Ugyan e hónapban, Egyed János, a püspök tisztartója által elfoglalta belsőségüknek egy részét, ez volt ama hely, hol a püspök a lovas-iskolát építeni akarta s az építést tényleg meg is kezdte. Augusztus 15-én pedig azért protestált Vaszary Péter, mert a püspök emberei a domonkosok által lakott háznak is egy részét elfoglalták. Egyuttal megindította a püspök a pert a domonkosok ellen az általok használt terület ama része végett is, melyet Krener postamestertől cseréltek volt maguknak, úgy okoskodván, hogy miután a domonkosok nem e birtokot kapták adományban, hanem egy másikat (a Király-utcza 4. 6. 8. sz. házak helyén) s miután neki, mint Pécs város földes urának az elcserélt birtokhoz joga van, tartozzanak a domonkosok a nekik eredetileg adományozott területre visszamenni s az elcserélt területet neki visszaadni.

A püspöknek csak annyiból volt igaza, hogy a domonkosok ama területet is elfoglalták s belsőségükhöz kapcsolták volt, mely, mint kisebb tér vagy szélesebb utca, a török mecset éjszaki részén a Kazinczy-utczától a színházig huzódott s hol ma a Király-utczai 18. (Dominikánus-ház) 20. és Kazinczy-utczai 2. sz. házak állanak s melyet a domonkosok az idők szokásai szerint kőfallal kerítettek be.*) A kérdéses lovas-iskolát Nesselrode a tanuk valomásaiából kivehetőleg a Király-utczai 20. 18. 14. 12. sz. házak helyén s a színház előtti téren kezdte építeni.

Meg kell azonban jegyezni, hogy Krener postamester a domonkosoktól cserélt házat s belsőséget még Radanay alatt eladta a püspökségnek, ez alapon lakott abban 1700—1704. években Horváth Ignác kanonok, a per megindításakor pedig a püspök lovászmestere, ami mutatja, hogy a püspök e helyet semmi áron sem bocsájtotta volna vissza a domonkosok rendelkezésére, hanem lehetetlenné akarta őket tenni. De nem volt igaza a püspöknek a domonkosok részére Krener által adott területre nézve sem, mert ez azt szintén adományban nyerte s pedig sokkal korábban, mielőtt a pécsi püspökség javait új adomány levéllel rendezték volna, mi csak 1703. április 19-én történt meg.

A pert a püspök a király előtt indította meg. A király, miután az ügy a papok közt folyt, az esztergomi primást (Dominum Christianum Augustum S. R. E. presbyterum, cardinalem ducem Saxoniae metropolitanae Ecclesiae Strigoniensis archi-episcopum) bizta meg mint elnököt annak vezetésével s hozzá rendelt egy nagyobb bizottságot is.

Elképzelhető: minő nagy volt az ijedelem a pécsi domonkosok között, midőn azok az érseknek Bécsből 1714. febr. 16. kelt sajátkezűleg aláírt levelét vették, melylyel az ügynek egy nagyobb bizottság előtti tárgyalására, Vaszary Péter vicariust 1714. április hó 17-ikére megidézi.

Vaszary Péter első sorban a pécsi káptalan előtt a fenforgó ügyben Majthényi Jánost bizta meg a védelemmel s minthogy szokás volt a tárgyalásra kész bizonyítékkal menni s a domonkosok-

*) Így kerítésben volt a városteplom is, melynek északi oldalán csak keskeny utczát hagytak a jezsuiták. A ferencziek temploma előtti tér kerítését csak a 19-ik század második felében rontották le.

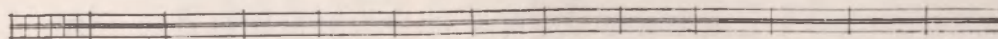
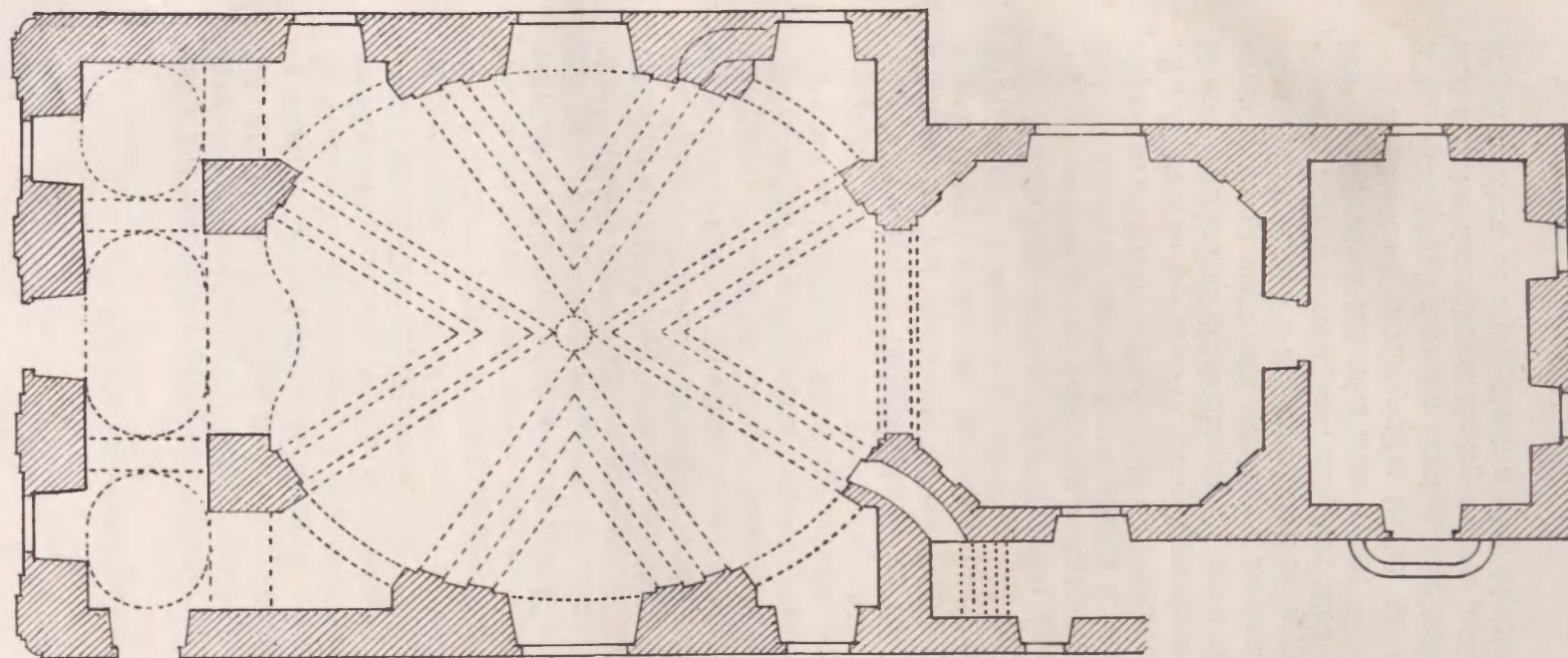
nak semminemű irataik nem voltak, előleges tanukihallgatást kértek a helytartótanácsnál. Károly király nevében erre 1714. márczius 6-án kelt oly meghagyás jött Pécsre, hogy Madarász László alispán és Kapucsy György kanonok hallgassák ki a tanukat, a domonkosok részére a commissio által történt adományozásról, a belsőség elcseréléséről, az ezekre vonatkozó okiratokról, azok elveszéséről, a Havi-hegyen való kápolna építéséről, annak földterületéről s tulajdonjogáról.

A kiküldött királyi emberek 24 pécsi lakost hallgattak ki ez ügyben tanuképen. Ezek Krener Frigyes, Peintaller István Pécsváros akkori bírása, (igazabban Peinthalér), Krecsmár János György, Rochinger József, Schüller Gábor, Ferenczffy György, Potorluki Mihály, Csurtár Péter, Hacsalics Mátyás, Zombori Miklós, Vukovári István (ki az adománynál is jelen volt), Varga Péter, Zombori Ignác, Karácsonyi István táblabíró, Gerlisics András, Jankovics Bonaventura, Khrones Sebestyén, Szabó Péter, Radó Tamás, Zombori Ferencz, Szabó Jakab, Papp Mihály, Letics György és Szabó Gyurka voltak. A kihallgatás a husvétot követő egész héten folyt, s a tanuk az igazsághoz hiven úgy vallottak, mint azt fentiekben előadtuk.

Ily erősségekkel támogatva ment el Vaszary Péter Györbe a tárgyalásra, hol Nesselrode csupán azzal támogatta kérelmét, hogy ő Pécsnek földes ura, de a bizonyítékokat nem volt képes megczáfolni.

A győri nagy bizottság erre kimondta ítéletét s tekintve azt, hogy a domonkosok ama belsőséget, melyet jelenben bírnak, Pécsre való letelepedésük után azonnal használni kezdték, ennek békés birtokában tovább is meghagyandók. Ily értelemben terjesztették azt fel a helytartó tanácshoz és VI. Károly ugyanez évi augusztus 12-én kiadott okiratával azt helybenhagyta. Ez okirat nem úgy szól, mint egyéb adományt megerősítő oklevelek s mindenesetre több nehézséget okozott később a domonkosoknak az, hogy miután okirataik elvesztek, nem új adománylevél alakjában látott napvilágot, melyben egyes birtokaik felsorolva lettek volna.

A püspöknek a Király-utcza 18. 20. 22. és Kazinczy-utcza 2. sz. házak helyeit a perben okvetlen meg kellett volna nyernie, mert ezeket a domonkosok tényleg a város területéből kerítették a maguk telkéhez, de a püspöknek a pécsi káptalannal is nagy baja

A templom alaprajza.

volt, mely ügyben a tárgyalást a nagy commissio ugyanama napra tűzte ki Györbe, mint a domonkosok ügyét s a káptalan elleni per oly igaztalannak és dehonestálónak tünt fel e bíróság előtt, hogy annak tagjaiban erős ellenszenvet keltett a püspök ellen, és szájalmat az üldözött domonkosok részére. Ha Nesselrode pere sikerül, úgy nekünk pécsieknek ma széles Király-utczánk van.

Nesselrodenek már a tanukihallgatáskor előérzete volt, hogy perét nem fogja megnyerni, ezért abbahagyta a lovas-iskola építését s új terveket koholt a domonkosok ellen. Vaszary Péter már 1714. pünkösöd napján kénytelen volt a pécsi káptalan előtt protestatióját bejelenteni Nesselrode ellen, mert a domonkosok által birt földekről tizedet követel. 1714. aug. 21-én Liptai Imre táblabíró és Pavics Mihály esküdt, Benna Henrik László püspöki prefektus nevében a tizedeknek megfizetésére egyházi átok terhe mellett intették meg a vikariust.

1714. október 19. pedig Vaszary Péter intette meg Madarász László alispán küldöttei, Balogh István táblai bíró és Szarka István esküdt által Benna László prefectust, hogy a domonkosok szüllejében a dézsmát ne szedje.

Ebből ismét új per keletkezett. A domonkosok már 1714. október 2-án terjesztették a királyhoz panaszukat, minthogy a szerzetes rendek törvényszerű vagy adományban nyert birtokaik után a püspöknek soha sem fizetnek tizedet. A püspököt eljárásának indokolására fel is szállították, ki Pozsonyban már ez évi október 24-kén kelt nyilatkozatában azzal felelt, hogy Szent István püspökségi alapító levelében mondta ki, hogy a tized egyedül a püspöknek jár s hogy mindenki köteles a tized fizetésére, melyet a jelen király atyja is megerősített s nem volna annak semmi érvénye, ha az adományozott jog újra elvétetnék. Hogyan folyt le az újabb per, előtünk ismeretlen, csak annyit tudunk, hogy 1719. május 9-én Károly király újabb oklevelet adott ki a domonkosok részére, melyben nemcsak megerősíti 1714-ben kelt oklevelét, de azt egyttal a külsőségi ingatlanokra is kiterjeszti, mellyel tehát a domonkosokat feloldja a püspök részére adandó tized kötelezettségétől. — Károly király sajátkezű aláírásával erősítette meg ez okiratot, melynek eredetije a domonkosok iratai között az országos levéltárban megtalálható, mégis annak homályos kitételei tért engedtek a püspöknek arra, hogy a dézsma kérdését tovább is szellőztesse. Még 1728-ból

29066

is találunk okiratot, melyben a pálosok és domonkosok együttesen tiltakoznak a püspök ellen a dézmaszedés miatt.

Vaszary Péter a domonkosok derék vicarius, ki az 1714-diki püspöki per fergetegét kiállotta, már 1716. márczius 22-én meghalt Pécsen 59 éves korában. Utóda valószínűleg Guttman Ágoston lett, ki a püspök iránt sokkal nagyobb mérsékletet tanusított és hódolatának kimutatásával akarta őt szelidebb eljárásra indítani; midőn azért a püspök, elkeseredve a domonkosok elleni perének eredménytelenségén, megtiltotta a domonkosoknak, hogy prédikálhassanak, valamint a Havi-hegyi kápolna administratioját, — Guttman nem a kánonokra és a domonkosok nyert kiváltságaira hivatkozott, hanem alázatos levelet irt a püspöknek, ebben mondván azt, mit főntebb idéztünk, hogy ha a fiu nem viseli szülei gonoszságát, ugymond, annál kevesebbé a testvér, így ő sem hibás elődjének tettei miatt; kéri tehát a püspököt: vonja vissza tilalmait, hogy a szerzet Istent szolgálhassa. Ugy látszik, hogy a püspök ez alázatos levélre némi engedékenységet mutatott.

Időközben a domonkosoknak pere volt Czindery Ignácczal, kit a domonkosok és pedig Stefanics Máté, az 1725-ki évi vicarius, ugy jogutóda Frenzingen Krispin kérelmére valami igen fontos kérdésben Kapronczára küldöttek volt mint ügyvédet s munkája teljesítéseért neki 1000 frtot ígértek és 200 frt előleget adtak. Czindery ugy látszik nem birta teljesíteni feladatát, de az 1000 frtot mégis követelte, sőt ezért a domonkosokat 1725. okt. 2-án meg is perelte, azonban hihető hogy kiegyeztek Czinderyvel, mert a tárgyalásra Czindery nem jelent meg s a domonkosokat a fizetés alul feloldották.

A püspöknek a domonkosok ellen táplált haragja korántsem szűnt meg, csak alkalmat várt, hogy újra megkezdhesse üldözéseit, mi ép a Czindery-féle per idejében meg is jött. A domonkosok ugyanis letelepedésük után 29 évre meg akarták építeni monostorukat akként, hogy az az utcavonalba essék, míg régibb lakóhelyük az építendő ház mögött jóval beljebb feküdt. Az építkezés e helyét egyeseken szemelték ki a domonkosok, mert ezzel megalkották azon négyzetnek második oldalát, mely a zárdaépítést rendszerint jellemezni szokta. A zárdanegyzet harmadik oldalát keleti oldalon a templom foglalta volna el. Az építkezést tehát a mai (Dominikánus)-ház nyugati oldalára az utcavonalra tervezték.

E hely egyik részét képezte a Nesselrode által megkezdett lovasiskolának. A püspök tehát újra minden követ megmozdított, hogy e terv ne sikerüljön. Ennek keresztülvitelére első sorban is a lovasiskola megépíthetése iránt újabb alapokon új pert indított a domonkosok ellen, melynek részleteit nem ismerjük ugyan, de annyit tudunk, hogy az 1726-ban folyamatban volt. Hasonlóan Spreng János, a püspök prefektusa, szinte pert indított a domonkosok ellen még 1725-ben s ezen kívül a püspök minden módon arra törekedett, hogy a domonkosok az építéshez szükséges anyagot ne kaphassanak és ne szállíthassanak. Már 1725. év őszén hozzákezdtek a domonkosok az építendő monostor alapjainak megásásához; miért is a püspök Hegyi János táblabíró és Szalay Ádám esküdtet 1726. január 6-án Frenzingert Krispin vicariusához küldötte, hogy az építkezést betiltsák, miután a beépítendő terület a város fundusát képezi, mire Frenzinger azt felelte, hogy úgy tudja, hogy a terület a szerzet birtoka, bár volna birtokában elég pénz is annak megépítéséhez, de e tárgyban minden esetre saját fellebbvalójával fog érintkezésbe lépni. Midőn kitavaszkodott, az építéshez szükséges követ a Mindenszentek templomától délre fekvő romokból kezdték a helyszínére hordani. E romok a XIV. és XV. században apácakolostort képeztek, a melyet a szentlélekről nevezett monostornak hívtak és a predikátor-nénék kolostora lévén, mint ilyen ugyanama rendhez tartozott, mint a domonkosok. Ezen épület omladékaira, mely a törökök uralmának kezdetén még fennállott és valószínűleg az akkori pécsi protestánsok collégiuma gyanánt szolgált, az ujonnan megtelepedett domonkosok jogot formáltak. Már a neo-acquistica commissiohoz 1700. évi márczius 12-én (82. lap) folyamodtak a domonkosok e monostor adományozásáért, de akkor a commissio csak úgy ígérte azt meg, ha arra való jogukat beigazolják.

Ez omladékhoz a jogot a domonkosok bizonynyal meg is nyerték, támaszkodva II. Pál pápának a zágrábi káptalanhoz 1470-ben irt levelére, mely határozottan kimondja, hogy a monostor egykor a domonkos piaristák tulajdonát képezte, melyhez ama háromszeget képező egész terület tartozott, melyet ma a romokról a horvát zidina (rom-fal) szóval, Zidina-környéknek neveznek. Midőn a követeket a domonkosok hordani kezdték, Petrovszky József alispán és Kapucsy György püspöki vicárius személyesen tiltakoztak 1726. február 22-én, hogy onnan a követeket monostoruk építésére elhord-

ják, de Frenzinger Krispin protestált ily tiltakozás ellen és azt állította, hogy az omladék monostor köveihez a domonkosoknak joguk van, mert arra adománylevéllel bírnak. Ez okirat nem volt megtalálható, hihetőleg az ekkor keletkezett periratok egyikében rejtőzködik.

A püspök látta, hogy az omladék monostor elhordását nem lesz képes megakadályozni, tehát más eszközhöz folyamodott a domonkosok építkezésének meggátlására. Ugyanis prefektusa által 1726. márczius 8-án megparancsolta a városnak, tiltsa meg, hogy az építő anyagot a domonkosok a város kapuin behozhassák; ugyanakkor uriszéket is tartott, mely elhatározta, hogy a domonkosoknak a város szabad területén az építés meg nem engedhető. Következő napon a város tanácsa előtt megjelentek a püspök nevében a megye küldöttei, a város tanácsát kérdőre vonván, hogy a tilalom daczára miért engedte mégis meg az építőkö behordását és miért nem hirdeti ki az uriszék tilalmát. Pécs város birája erre azt felelte, hogy a királylyal történt egyezség szerint, a város kapuinak őrizetét magára a városra bízta, a püspöknek e tekintetben nem lehet tiltó határozatot hozni, ami pedig a városi szabad terület beépítését illeti, az uriszéknek e részben hozott határozata, minthogy a terület az összes lakóság közös tulajdonát képezi, csak akkor bír érvénnyel, ha e határozathoz a közönség beleegyezése is hozzájárult.

A domonkosok, tehát mint láttuk, még a várost is a maguk pártján levőnek találták, mi a püspököt csak jobban boszantotta. Midőn tehát meghallotta, hogy a domonkosok ápril 24-én akarják bizonyos ünnepélyességgel a monostor alapkövét letenni, ápril 6-án újra hivatalos küldöttséget menesztett Frenzinger Krispin vicáriushoz, hogy az építkezés megkezdését eltiltsa, mert ezzel a püspök jogai sérelmet szenvednek, de Krispin atya azt felelte, hogy neki a rend generalis főnökétől van megbízása s az alapkö letételére a püspök ő méltóságát is meghívja. De ezzel nem elégedett meg a püspök, hanem ugyane napon, midőn a domonkosok a városi téglakemenczéről, mely a budai vámon kívül feküdt, egy szekéren téglát hoztak az építkezéshez, s a kocsis az országuton ama domb alatt jött felfelé, melyet ma is s akkor is vesztő-domnak hívtak, a püspök muskétásai számszerint kilenczen, Schuister József vezérlete alatt megtámadták a szekeret, a domonkosok kocsisát súlyosan el-

verték, a téglát lehányták, a három lovat s szekeret elvették s a püspöki prefektus udvarába hajtották, mit a domonkosok többé vissza nem kaptak.

Ily körülmények között a domonkosok, habár 1726. április 24-én le is tették az alapkövet az új zárda épülethez, a munkát csak addig folytathatták, míg építő anyaguk volt, mert a kő behordása teljesen megszűnt. Spreng János május 10-én jelenti ugyan a püspöknek, hogy a domonkosok saját bőségükön egy régi épület falaira bukkantak, mely nekik bőségben szolgáltatja az építési anyagot. A lehely a Perczel-utca 22. sz. ház helyén egy falazat volt; e terület akkor még temető volt s melynek pinczéje végén, mely a Kazinczy-utczával szemben levő boltajtó mellett nyugotra, a ház fala alatt van, mai napig is ölnél vastagabb régi alappal zárja el a pincze végét. Lehet, hogy ép ez volt a 14. századbeli domonkosok épületének alapfala.

A püspök az eredménnyel koránt sem elégedett meg, mert az építkezés, habár lassabban, mégis tovább folyt. Új és új módokat eszelt ki a domonkosok működésének lehetetlenné tételére.

A domonkosok a lovaik elvétele által rajtok elkövetett hatalmaskodás megtorlására pert indítottak a püspök ellen a megyénél, melyre az a tárgyalást ugyan az évi augusztus 28-ára tűzte ki. A püspök e tárgyaláson azzal védekezett, hogy a domonkosok nem a saját, hanem püspöki területen építvén, az ő földesuri jogait sértették meg, senki pedig nem követhet el hatalmaskodást, midőn saját jogait védi. A per kérdését tehát a püspök új jogi alapra terelte, a melynek elbírálására nézve a megyei hatóság nem tartotta magát illetékesnek. Maguk a domonkosok is főképen arra törekedtek, hogy az egész kérdésben inkább a helytartó tanács hozzon határozatot s ennél fogva még az évben folyamodtak a királyhoz, hogy az 1714. évi augusztus 14-én kelt oklevél alapján adna ki nekik protectionális levelet, melyet az akkori idők szerint a birói ítéletnél erősebbnek tartottak, mert az birtokosa részére a visszaverhetési jogot is biztosította. Ily protectionális levél kiadását tárgyalások előzték meg, melyeket a helytartó tanács szokott végezni. Nesselrode püspök, hogy magának a sikert biztosíthassa, a már megejtett birói intelmen kívül, még két birói intelmet küldött a dominikánusok nyakára, április 3-án, május 26-án és mindkettőt ismételve június 13-án. Az első intelme a püspök részéről, mint

Pécs város földes urától történt, betiltva az építkezést, mely szerinte a városi polgárság területén történik, a másik intelem a püspök részéről, mint egyházi hatóságtól eredt, betiltva az építkezést, melyet a szerzetesek csak püspöki engedéllyel tehetnek és az ez ellen vétők egyházi censura alá esnek, melyet a püspök minden alattvalója ellen gyakorolhat. Frenzingert atya ennek ellenében már a bírói személyzetnek azt felelte, hogy a kánonok ellen nem vétett, melyek csak az újabb monostorok alapítását tilalmazzák, hogy a domonkosoknak különben is kivételes állapota (exemptio) bent van a kánonokban, melyek alapján egyházi censura őket nem terhelheti, mert ők a püspöknek nem alattvalói.

E közben az építés tovább folyt. A falakat felemelték. Az építő-mester Okkorhajder János. Az épületet 16 öl hosszúra, a folyosóval együtt 3 öl szélesre tervezte, emeletes épület 5 öl magasságban, melynek földszinén az étterem, a konyha és kamara voltak. Az emeleten pedig 4 szoba. A falak felemeltetvén, annak betetőzésére került a sor; azonban Spreng János erre nézve is tilalmat bocsájtott ki a szigeti kapu őreihez, hogy azok az épületfát hozó szekereket ne engedjék be s midőn az mégis megtörtént, 1726. június 12-én hivatalos intelmet tett a kapuőrök és Pécsvárosa ellen. Később maga állította a város kapuin kívül őreit, kik a behozni szándékolt épületfát ledobták és az idő viszontagságainak engedték át. E közben 1726. év végén meghozták az ítéletet a helytartó tanácsnál a hatalmaskodási perben, de mely a püspökre nem volt kedvező, mert a hatalmaskodási kérdést elejtve a föld tulajdonát a domonkosoknak ítélték oda s a pert visszaküldötték.

A protectionális levél kiadása tárgyában a helytartótanács előtt lefolyt tárgyalások alkalmával a püspök összehordott mindent, mit csak lehetett a domonkosok ellen. Intelmeit az építés megkezdése és folytatása ellen, a terület tulajdonjogi kérdését, a domonkosok ama eljárását, hogy temetőt tartanak és templomba is temetnek, hogy kriptájuk a városi területen van. Kéri egyuttal, hogy a lovak elhajtására nézve egy külön küldöttség jeleltessék ki, miután a per egyházi személyek közt folyik s egyuttal, hogy a király ne adja meg a protectionális levelet, hanem az egész ügyet tegye át az egyházi hatósághoz (ad forum spirituale), úgy mint az 1714-ben történt. A domonkosok a püspök panaszaira és kívánságaira igen elmés feleleteket adtak. Hivatkoztak különben Radanay Mátyás és

az időközben öt helyettesítő Dolni István püspökre, kiknek beleegyezését birták a kérdéses területnek elfoglalására nézve. Hivatkoztak továbbá Szécsényi György érsek eljárására, ki Pécsen a jezsuiták részére a városi területből maga személyesen szakította ki a telket a jezsuiták lakhelye és iskolájuknak megépítésére. Elmondták, hogy a püspök által hivatkozott kánonok csak az ujonan alapítandó monostorokra vonatkoznak. A temetésre nézve felhozták Bécs példáját, hol akkor a Szent-István templomán és a plébániák temetőjén kívül még számtalan magántemető létezett. Végre a püspök ama panaszára, hogy téglákat nem a püspöki, hanem a városi téglakemenczéből hordták, azzal feleltek, hogy ők Pécs városában 40 év óta lakván, magukat Pécs város polgárainak tekintik s mint ilyeneknek, joguk van a városi kemenczéből téglát hordani, annál inkább, miután a templom, melyet e téglákból építenek, nem az ő templomuk, hanem Pécs város lakóinak közös imaházát képezi. A helytartótanácsi per egyes részeiből kitűnt tehát, hogy kérdéses templomuknak alapfalait, valamint kriptáját is már ez időben megépítették a domonkosok, mert csakis eme kripa helyét mondotta Nesselrode városi területen épültnek, miután az a domonkosoknak régi lakhelye előtti térségen épült meg.

A helytartó tanács a peres kérdésekre nézve úgy látszik már előzetesen tisztában volt, csakis a temető ügye nem volt elég világos. Ennélfogva Kunics József nádori jegyző Pécsre jött s már 1727. január 1-én vizsgálatot tartott, mely alkalommal kihallgatta Kapucsy György kanonokot s kiderült, hogy a püspök már három évvel ezelőtt tiltotta meg a domonkosoknak a temetőt, melyet Radanay püspök szentelt be s melyet a domonkosok azóta folyton használtak. Gillinger Ferencz városi tanácsos, Johan Jakab,*) Seifner Pál, Schmittauer Antal, Gillig József igazolták, hogy hozzátartozóik pihennek e temetőben, de a püspök az újabban elhaltakat a haldoklók óhaja ellenére sem engedte ide temetni. — A domonkosok irataiból kitűnik, hogy e letiltás kérdése már 1722. jun. 10-én szerepel s hogy mily ellenkező volt a közvélemény, mutatja az, hogy 1725-ben a pécsi káptalan 200 frt birságban marasztalta Fischer Wenzel szigetvári plébánost, mert az ott levő ferenczrendüektől a temetéseket elvonta.

*) Ez a jelenlegi háztulajdonos egyik őse, kiről a nemzedék-rend így jön le: Jakab, Jakab, György, Nándor, Béla.

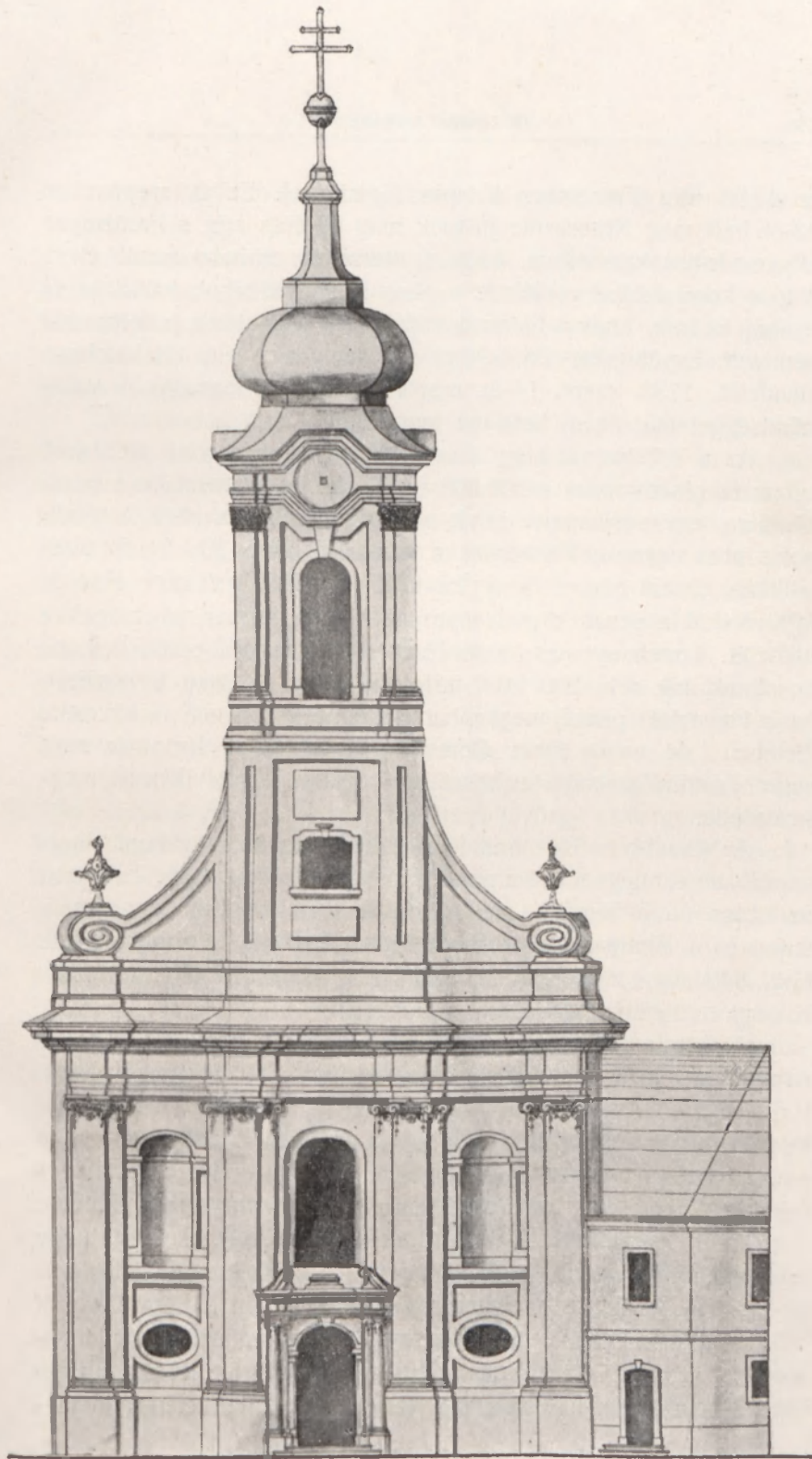
Nesselrode még egyszer felelt a domonkosoknak érveléseire, de ez, valamint a püspöknek 1726. május 15-én Bécsbe a domonkosok generalis vicariusához intézett levele nem tartalmaznak sem új, sem érdekesebb mozzanatokat.

E közben bekövetkezett az 1727. év tele, a domonkosok új házának falai fedetlenül álltak, a tetőzet fagerendázata a szigeti kapu előtt hevert kitéve a téli idő zordonságának, a nélkül, hogy felhasználhatták volna. A domonkosok tehát újra folyamodtak a helytartó tanácshoz, hogy addig, míg a királytól a protectionalis levelet megnyerhetnék, adna nekik ideiglenes minőségű protectionalist. Ez nem volt más, mint a peres kérdés eldöntésének megsürgetése.

Végre 1728. január 26-án Károly király rendes oklevél alakjában, sajátkezűleg aláírva kiadta a protectionalist, melyet Frenzingér Krispin már február 2-án bemutatott Pálffy Miklós nádornak Pozsonyban, ki arról tanusítványt vezetett az okiratra.

A püspök erre kénytelen volt ugyan visszavonulni, de azért tovább se nyugodott. Hihetőleg újra meg akarta kezdeni perét, erre mutat az, hogy előzetes tanukihallgatást kért az építkezés menetére, avagy a Zidina-környékbeli romfalak elhordására nézve. E tanukihallgatást 1728. márczius 7-én teljesítették. Kihallgatták Csapó György, Varga Ignác, Koppanlia Máté, Horváth Margita és Schiller Anicza tanukat, kik akkor a Zidina-környéken laktak. Továbbá Iloséi Ferencz, Nogl Leonárd, Schvahoffer Ferencz, Czigler Farkas, Czimmerman János, Roód Mihály neje Éva, Paúr Máté özvegye Éva tanukat, kik valamennyien a monostor falai közt laktak s valószínűen a domonkosok szolgálószemélyzetét képezték. Csak 1728. augusztus 18-án hozták be a városba a tetőzethez szükséges cserepet. Ez ellen is kifogást tett és tiltakozott Nesselrode, de Frenzingér kijelentette, hogy özvegy Pálffy grófné, mint az üszögi uradalom földes ura, 26 ezer cserepet adott alamizsnakép a monostornak Frenzingér kérelmére, valamint azt is megígérte, hogy a tőle szállítandó téglákért csak az előállítási árt fogja követelni.

Ezeken kívül vannak még egyes momentumok, melyek igazolják, hogy a per kérdéseit tovább is bolygatták, így 1730-ban igazolta Simonics Ferencz megyei esküdt, hogy 1728-ban Frenzingér Krispin kérelmére a Spreng elleni ügynek tárgyalását febr. 28-ról ápr. 28-ra halasztották. Noha 1729-ben Haupt József és 1731-ben Patonay Tamás lettek a pécsi domonkosok vikáriusai, 1732-ben

A templom homlokzata.

ez állást újra Frenzinger Krispin foglalta el. Ez év szeptember 22-én halt meg Nesselrode püspök mint 80 éves agg s Frenzinger folyamodott a kamarához, hogy a szerzettől erőhatalommal elvitt 3 ló s kocsi értékét vonják le a püspök hagyatékából, bár a kérelemből kitűnik, hogy a hatalmaskodási per még akkor is folyamatban volt. Egyébként Frenzinger egy évig sem élte túl hatalmas ellenfelét, 1733. szept. 14-én meghalt Pécsen s legnagyobb valószínűséggel már az új kriptába temették.

Az a körülmény, hogy Fischer Wenczel szigetvári plébánost a temetkezés elvonása miatt 200 frt birságban marasztalta a pécsi káptalan, egy másik perre adott okot a domonkosok ellen. A birságot után ugyanis Fischernek a kamarától járó 300 frt fizetését letiltván, ez azt nem folyósította 1726-tól 1729-ig; ekkor Fischer folyamodott a pénznek utalványozásáért, ami formai nehézségekbe ütközött. Ennek nyomása alatt Fischer megigérte a pécsi domonkosoknak, kik neki 200 frttal tartoztak, hogy elengedi követelését, ha a kamarától pénzt megkaphatja s tényleg ezt nem is követelte életében, de halála után Domsits Mátyás pécsi kanonok mint végrendeleti végrehajtó e követelésért Házy József vikariust megperesítette.

A Nesselrode-féle perek lezajlásával most már fogalmat alkothatunk arról, milyen volt a pécsi domonkosok belsősege. E szerint az egész utca-négyzet, mely a Boltiv-köztől a Kazinczy-utcáig terjed és a Király-utca és Perczel-utca közt áll, s a mely 1 kat. hold, 840 négyzet öl területű, a domonkosok belsőségéhez tartozott. E nagy területet hosszú kőfal vette körül.

A templomtól keletre a Kazinczy-utcáig volt a domonkosoknak előtere a mecset-templomhoz, mely a mai Fekete, Vasváry, Piribauer, két Maletter-féle házat, a polgári casinót s a színházról keletre levő városi területet foglalta magában. E nagy udvaron a polg. casinó belső részén állott a török mecset, melyet a domonkosok mintegy 81 évig használtak templom gyanánt s melyre nézve a szerzet feloszlásának idejében püspöki engedélyt kaptak, hogy azt gazdasági magtárrá alakíthassák át. A török mecset alatti terület képezte a temetőt, melynek alsó részét, midőn a Perczel-utcát a 18-ik század 30-as éveiben megnyitották és rendezték — elidegenítették s csak a Perczel-utca felső részén levő terület maradt továbbra is a József-féle tilalomig temetőnek. E területen álló me-

csethez egy nagyobb kapun át juthatott az ember, mely a Vasváry-ház nyugati része táján állott.

A domonkosok újabb templomának szentélyétől nyugatra volt a bejárás az udvarból a monostor épületébe. A templom nyugati falának irányában kőfal húzódott a Perczel-utczáig, mely a gazdasági udvart a domonkosok kertjétől különítette el, mint azt a mellékelt térkép láthatóvá teszi.

A domonkosok, mint láttuk, az adomány idejében 78 hold földet, 26 kaszás rétet, nagyterjedelmű szőlőket és két belsőséget kaptak, melyet ügyesen összeolvastottak, sőt kibővítettek, tehát oly mennyiségű birtokot, minővel Pécssett egyik szerzet sem dicsekedhetett, mert még a jezsuitáknak is az 1698-iki összeírás szerint csak 25 hold földjük és 40 kapa szőlőjük volt, míg a ferenczrendiek 1698. év végén csak csekélyebb mennyiségű, bár általuk előzőleg már használt földeket kaptak. E birtokból és a szerzetnek egyéb mellékjövödelmeiből elég jól megélhettek volna, ha gazdaságukat észszerűen vezetik. Ők azonban valóságos „holt kezek“ voltak s így örökös anyagi küzdelem lett osztályrészük.

Ők nem hasonlithatták magukat a jezsuitákhoz, kiknek kezébe Pécs város nevelési céljaira Széchenyi György esztergomi érsek a leggazdagabb alapítványt tette, sem a Pálosokhoz, kiknek régi okmányaik alapján a neo-acquistica commissio a mágocsi uradalmat adományozta és mégis ők voltak majdnem az elsők, kik Pécssett, habár arra pénzük nem volt, megépítették monostorukat, midőn arra még szükségök sem volt, mert a zárda négyzetes épületének déli része még a török időből maradván, fennállott a zárda végleges lerombolásáig, vagyis a legújabb időkig és tényleg nem is szükségből építkeztek, hanem nagyobb kényelmükre, mint ezt perirataikban maguk beismerik.

Hozzá járul ehhez az is, hogy a zárdaépületet felette nagyra tervezték s építették, mert annak egész hossza 46 ölnél nagyobb volt, mi feleslegesnek mutatkozott Pécssett, hol kezdetben csak 3—4 tagot látunk és hét-nyolcz tagnál soha sem lakott több e zárdában s ezek között legföljebb 3—4 volt pater.

A domonkosok 1742-ben jöttek reá, hogy a siklósi kapun kívül levő földjeiket a pálosok használják, ugyanazért Sicca Berthold vicarius megintette 1742. decz. 12-én Bogovics Pált a pálosrend priorját, hogy adják vissza földjeiket, de a prior azt felelte,

hogyan ezt csak akkor teend, ha a törvény elítéli. A domonkosok tehát kénytelenek voltak pert indítani, melyből megtudjuk, hogy a kérdéses 60 hold föld határai nyugotról ama régi elhagyott ut, mely előbb vezetett Siklósra, délről a Kronaveth-féle birtok, melyet Fröhweisz János decimator használt, keletről Fischer György chirurgus rétje, melyet szintén a pálosok használtak. A domonkosok földjét határkövek vették körül „O. P.“ betűkkel (Ordo Praedicatorum). Látható, hogy e föld a mai országuttól keletre a barakok irányában úgy feküdt, hogy keleti része már a rétre támaszkodott, tehát a legjobb földek közé tartozott. E perben kihallgatták Kozma György, Borza András, Perillustris Svilkovics János, Fribeisz János tricesimator, Nagy István megy. esküdt, Krener Ignác, Árpádi Mátyás, Marinkovics György, Dobszay József, Szenyéri György, Kurvek Mihály tanukat és másokat.

A vallomásokból kiderül, hogy 1710 óta, azaz, midőn a Rákóczi mozgalmak lezajlottak, a domonkosok e földeket bérbe adták a rajtok szedendő kilenczed fejében, s a bérbevevők leginkább csak hajdinát termeltek, 1731-ben azonban a pálosok, kik a szomszédos rétet bérben birták, elfoglalták azt s a domonkosok 11 évig nem vették ezt észre, midőn is a pert megindították. A helyzet fel nem ismerését a vicárius változása okozhatta, bár később ismét Frenzingert lett a vicárius, de ez valószínűleg már beteg volt s a gazdasággal nem sokat törődött; igazolja ezt saját nyilatkozata.

Maga a körülmény, hogy ily foglalás lehetséges volt, továbbá a bérösszeg csekélyisége s az, hogy nem maguk gazdálkodtak — akkor, midőn a pálosokat mint bérlőket látjuk szerepelni, mutatja azt, hogy a domonkosok a gazdálkodást nem szerették. Svilkovics János tanu vallomásából kiderül az is, hogy ő a domonkosoktól 1724 körül, midőn Lendvai Lajos volt a vicárius, Megyerben 15 hold földet vett meg, melyeket valaki lelki üdvéért a domonkosoknak hagyott, a mikor a peres földet is megvenni szeretne volna, de azt a szerzet nem bírta eladni. Ha e földet a domonkosok a gazdasághoz csatolják, úgy 95 hold szántóföldjük lett volna, négy tagban, mi még egyéb hagyományokkal is szaporodott volna, ide nem számítva a réteket és szőlőket.

Ugy látszik: 100 éves pécsi tartózkodásuk első felében a domonkosok a fősúlyt a malomiparra vetették. Irataikból azt látjuk,

hogy három malmuk is volt, melyek közül a legjövendelmezőbbnek a basa-malom mutatkozik. Egy 1697. június 29-ről szóló jelentésből tudjuk, hogy a pécsi prefektus báró Tullius Miglio odaadta ugyan a malmot a domonkosoknak, de vissza is vette azonnal, mert abban a katonaság részére kellett lisztet őrletni. A kamara utasítása folytán a domonkosok csakhamar visszakapták a malmot, úgy összes tartozékait s azt használatba vették, sőt véges-végig megtartották, mire mindenütt találunk nyomokat.

Igy 1716-ban a püspök elzárta a malomhoz vezető utak egyikét, miből per keletkezett s ez év márcz. 10-én hallgatták ki a tanukat, kik azt vallották Karácsonyi István birósági elnök és Hegyi János előtt, hogy a basamalomhoz vezető ama utat, mely a Delisimonovics János földje mellett ment el, már a törökök idejében használták s az idő óta sem zárták azt el soha; az ut és hid a malomhoz tartoztak.

Kozári Ferencz 1733. jun. 18-án elismeri, hogy a basamalomhoz tartozó földeket a domonkosoktól haszonbérbe vette, e földeket tehát nem adták oda a molnárnak. Időközben a malomszerkezet igen elrongálódott, úgy hogy annak újra építése vált szükségessé, 1757. aug. 27-én Zeininger Antal vikarius 200 frtot köteles Vidovics Antal vaisszlói tisztartónak fizetni a domonkosok malmára szükségelt fakészletért, de csak 1769-ben került arra a sor, midőn is június 2-án kötnek szerződést a malomczehmesterrel egy ujonan építendő malomra nézve, mely Ilgis János „gepenegmeisternek“ a nagy hidnál levő réjtjén lesz felállítandó. — 1781. nov. 11-én panaszt emel Poppin György vikarius, hogy a basamalomnál a vizek neki sok kárt okoznak, a város megígéri az arról való gondoskodást. Minő volt a malom bérlete, azt megmutatja nekünk egy 1782. szept. 26-án kelt szerződés, melyet Poppin György kötött Weizer Jakab molnárral, mely szerint a bérlő minden az őrlésből jövő nyereség kétharmad részét s a korpa felét tartozik a bérbeadónak átadni, köteles a molnár a monostor részére disznókat hizlalni, de minden harmadik disznó a molnáré marad, ezenkívül a szerzet részére a mesterségébe vágó minden munkát tartozik megtenni. A bérlet időhöz kötve nincs, de ha rajta csipik a bérlőt, hogy a vámnál megcsalja a bérbeadót, azonnal elbocsájtható lesz.

Az ürögi malom is adomány útján került a domonkosok kezére, de akkor az csak malomhely volt és Gutman Ágoston vika-

rius csak 1721. január 3-án kötött szerződést Tombert Lipót molnárral, ki a szigeti uton levő malmot megépíteni tartozott, mely szavakból az következtethető, hogy az volt a domonkosok malma, mely Ráczváros keleti végén közvetlen az országút alatt fekszik. Frenzinger Krispin vikarius 1727. aug. 28-án szerződést köt Hajdó József s neje Veszprémi Zsuzsannával, mely szerint ezek a malomnál levő földet a fazekas-mesterség céljaira 30 frt évi fizetés mellett használják, egy darab rétet s a malomban lakást kapnak, de tartoznak a monostor részére a szükséges edényeket szállítani. 1732. jul. 15-én Spreng János püspöki prefektus protestál Hersching János és Czuppon László megyei kiküldöttek által, hogy a domonkosok ürögi malom mellett levő földeiket elszántották. A pálosok lépéseket tesznek, hogy e malomra igényt támaszthassanak, habár egy elejtett nyilatkozaton kívül semmire se támaszkodhatnak.

Mi sem jellemzi jobban a domonkosok helytelen gazdálkodási rendszerét, mint a törekvés, mellyel megszabadulni iparkodtak ama adótól, melyet a kormány hadi segély czimén (subsidium bellicum) a papi és szerzetesi birtokokra rótt. E kirovás 1744-ben kezdődött, ez évre s a következőre 55 frt 12 denár, 1746-ra 79 frt 30 denárt állapítottak meg s a későbbi évekre 32 frt 16 denárra szállították le, mely összeget két félévi részletben kellett volna fizetniök a domonkosoknak. Ezek azonban 1748-ig mit sem fizettek, de ez évi augusztus 27-én folyamodtak a helytartótanácshoz, engedné el e fizetést, mert ők képtelenek azt teljesíteni. E kérelemnek nagyobb erőt szerzendő kieszközölték Pécs városánál, hogy az 1750. szept. 18-án hasonlételemben folyamodjék a helytartótanácshoz a domonkosok adójának elengedéseért. E folyamodvány annyiból érdekes, mert habár nem minden nagyítás nélkül, egészben elénk tárja a domonkosok gazdálkodási rendszerét.

Azt mondja ugyanis e folyamodvány, hogy a domonkosok, kik nekik az ő buzgóságuk és ájtatos istentiszteletük által felette hasznosak és vigasztalók, önmaguk a legnagyobb szükségben élnek, sorsuk rosszabb, mint bármelyik más szerzeté s valóban Krisztus szegényeinek tekintendők, mind a mellett hogy malmaik, rétjeik, szölleik s szántóföldjeik vannak, de ezek csak látszólagos birtokok. Mert a malom és annak szerkezete oly rozogák, hogy a jövedelmet a javítások emésztik fel, annál inkább, mert a malmok két kerekük, a víz csekély s alig bir egy kereket hajtani. A szántóföldeket ki-

lenczedért szántja és veti a paraszt, de még ezért sem akarja azt mindig megtenni a szegénykéknél. Szülleik oly terméketlenek, hogy majdcsak nem több kerül nekik az asztali bor, mintha készpénzen vennék. Réteik a dudva és bogáncstól erdőszerűek. Lakházuk habár elég tisztességes, de összeomlással fenyeget s az istentiszteletet egy török mecsetben tartják, hová a szentmisére és a szentolvasónak naponta való elmondására, az oltári szentség kitétele mellett a híveket összegyűjtik. Nincs más vagyonuk, mint ezer forint, melyet Baranyamegyében kamatra helyeztek el s annak kamataiból élnek.

A hivatalos hazugságok között azonban a város éppen nem tartotta megemlítendőnek, hogy a domonkosok egyik jobb jövedelmi forrását a téli bormérés képezi, mert mint az iratokból kivehető, a város uri népe és tisztviselői szerették a domonkosok monostorának csapszékét látogatni. 1741-ben történt, hogy a domonkosok a téli italmérést, mely Szent-Mihálykor vehette volna kezdetét, már korábban megnyitották, úgy, hogy az akkori püspök prefektusa Vranovics Tamás kénytelen volt 1741. szept. 4-én a domonkosok vicariusát Sicca Bertalant, kit hivatalos okiratok Szikának neveznek, a bormérés miatt meginteni, annál inkább, mert azt a szokásban levő hivatalos bejelentés elmulasztásával cselekedte. Sicca ekkor azzal védekezett, hogy az italmérést a szerzet teljes pénzhiánya miatt volt kénytelen megkezdeni s hogy eddig 6 akónál több bort nem mért ki. Szó volt arról is, hogy a vicarius a Basamalomban is bort méret, de a kiküldöttek előtt a vicarius ezt tagadásba vette. Ez esemény igazolja, hogy a domonkosoknak bőven termelt boruk három szőlőjükben s hogy borüzletük jól ment; mi több: igen megrontotta a többi borméréseket s így Pécsen csak az alkalmat várták, hogy azt megronthassák, mi nem sokára be is következett, mert gróf Berényi püspök 1748. szeptember 24-én meghalt és Klimó György püspököt 1751. nyarán nevezték ki pécsi püspöknek s midőn szeptember havában Sicca vikarius az új püspök üdvözlésére Bécsbe sietett, a vicarius távollétét felhasználták és szeptember 29-én Szombathelyi városi bíró vezérlete alatt hajduk jöttek a helyszínére (a boltiv-köz sarkán) ép akkor, midőn a domonkosok ebédeltek és nép csődülete mellett a czégért leverték; sőt miután azt a domonkosok még ugyan az nap kétszer is feltették, mindenkor újra leverték és csak Sauska, mint a püspöki birtokok teljhatalmazottja és Gromon püspöki prefektus kérelmére sikerült a domonkosoknak a to-

vábbi botrányoktól megmenekülni. A bormérési tilalom függőben maradt s minthogy Klimó püspök még pápai megerősítést nem nyert és Pécsre nem jött még el, kénytelenek voltak a domonkosok a magyar kamarához folyamodni, mely folyamodvány másolatát Bécsben a püspöknek be is mutatták, ki azonban az ügy felett nem hozhatott határozatot; csak a következő év július 2-án terjesztették be a domonkosok Klimó püspökhöz érdemleges kérvényüket, melyben elmondják, hogy okirataik elveszvéen, nem tudják igazolni azt, hogy birtokaikat adomány útján nyerték s mint adományozottak földes uri joggal bírván, e jog az italmérési jogot is magában foglalja; ép úgy miként a jezsuitáknak is van bormérésük annélkül, hogy ezt a püspök megtámadta volna és igaz az is, hogy Károly királynak 1714. augusztus 12-én kelt okirata egy szóval sem mondja azt, hogy birtokaik adományozott birtokok, hanem csak azt, hogy birtokaikban bent maradhatnak, még is Nesselrode püspök őket az italmérésért soha meg nem támadta, holott ezt bizonynyal megtette volna, ha igénye legcsekélyebb jogosultsággal is birt volna.

Elmondják továbbá a domonkosok, hogy nekik az italmérési jogot, melyet már közel félszázad óta gyakorolnak, a város engedte meg akkor, midőn a Haviboldogasszony kápolnájának adminisztrációját örök időkre reájuk bizta s nekik ezért egyuttal 25 frt évi díjat állapított meg, miután pedig semmi fundatioval nem rendelkeznek, lehetetlen volna e 25 frtból megélni, ha magukat a téli italméréssel nem segitenék. Már korábbi időben is kérdésbe jött az italmérés joga, de minthogy a szerzet azt emberemlékezetet meghaladó idő óta gyakorolja, Erdődi Győző egykori püspöki prefektus az uriszéken az italmérés jogát a domonkosoknak megengedte. Különben is a legutóbbi országgyűlés a domonkosokat a törvénybe iktatta és így a szerzet nemesi jogokkal élvén, tőle sem lehet megtagadni azt a jogot, melyet minden nemes élvez. A pécsi szerzet igen szegény, a fentemlített kápolnai kezelési díjon kívül csak 1000 frt tőkéje van, mely után 60 frt kamatot húz. Földjei, rétjei és szántó földje pedig, mint a Pécs városa által kiállított bizonyítvány igazolja, semmi hasznot nem hajtanak; a koldulás pedig, mely e szerzetnek alapját képezné, mai nap már lehetetlen, mert mint jellemzően megjegyzik: „a szerzeteseknek falankszjai, kik mint a lepkek seregeseen járnak ki, lepik el az egész vidéket“. S a tapaszt-

talás bizonyítja, hogy a földműves csak azt tekinti szegénynek, ki ajtájánál mezitláb és rongyos ruhában jelenik meg, mit pedig a domonkosok nem tehetnek.

Megemlítik továbbá folyamodásukban azt is, hogy az italhoz szükségelt ételneműeket a helyi piacról és mészárszékekből szerzik be és így a közönségnek ezzel is hasznára válnak.

Nagyon valószínű, hogy a püspök az italmérést továbbra is megengedte a domonkosoknak, habár az okiratokban annak semmi nyomát nem találjuk.

De térjünk vissza a domonkosok adózási ügyeire. A domonkosok ép úgy mint egyéb szerzetesek adományi birtokaik után adót nem fizettek, csakis későbbi szerzeményeikre volt adózásuk s az ugynevezett census, mely ekkor a városi adó neve volt. Annál nehezebben esett nekik, midőn a már fentemlített évi hadi-segély czimén rájuk évi adózást vetettek ki. A domonkosok utóbb az adó leengedése iránt Klimó püspökhöz fordultak, ki azonban nem tehetett értök semmit, sőt 1763. április 10-én sajátkezűleg irt nekik, hogy a kormány 1753-tól 1763-ig a subsidiumot feltétlenül követeli. Utána a kalocsai érsekhez fordultak a domonkosok, mint kinek vezetése alatt a subsidium ügyei állottak. Azonban gróf Batthiányi püspök is csak annyit irt 1765. október 4-én Kalocsáról, hogy 1753-tól 1763-ig 148 frt 52 krral tartoznak s azonkívül vissza van az 1764. év, ami 13 frt 52 denárt tett ki, de ő részéről a subsidiumot el nem engedheti. Ekkor valami keservesen kifizették a subsidiumot, s utána még vagy 10 évig rendesen fizették ez adót. De már 1773-ban elkezdtek a subsidiumra kötelezettek az adót elhanyagolni, úgy, hogy 1780-ban a pécsi káptalan 8375 frt 36 $\frac{1}{3}$ denárral, a pálosok 1860 frttal, az augustiniánusok 77 frt 82 denárral és a domonkosok 138 frt 24 $\frac{1}{3}$ denárral voltak hátralékban, midőn Festetich Pál, ki a József-féle korszakban Baranya főispánja, 1781. június 19-én valamennyi hátralékozt gyengéden figyelmezteti, hogy a hátralék ne menjen feledésbe. A subsidiumot valahogy csak kifizették a domonkosok, de nagyobb bajuk volt a várossal, mely 1780-ban felszabadulván, a domonkosok birtokaira is kivetette az adót. Ez ellen 1781-ben miháldi Splényi József báróhoz, mint Baranya-, Tolna- s Verőczemegyéek legfőbb pénzügyi adminisztrátorához folyamodtak, ki oly okolással, hogy a domonkosok az előbbi földes urnak a püspöknek sem fizettek adót s mert

A domonkosok hajdani monostora, mint katonai kórház.

a szerzet az adományozott javakban nemesi előjogot élvez, sem bírta az adózástól felmenteni őket.

Azonban a domonkosok egyéb adójukat sem fizették, 1785-ben a szerzet feloszlásának kimondása után jelentést kellett tenni a városnak a domonkosok adó ügyeiről; e jelentésből kitűnik, hogy azok 1776-tól egész 1785-ig hátralékban voltak az adóval, mely 8 év alatt a városi adó 218 frt 48 kr., az állami adó pedig 48 frt 2 krra szaporodott fel.

Ide iktatjuk végre a domonkosoknak 1786/7-ik évre szóló adókiivetését, mely a legutolsó volt, de az előző kiivetésekkel egészen egyezik, hogy így az akkori adó nagyságával és milyenségével megismerkedhessünk, de ezzel egyuttal a domonkosok házvezetésébe is bepillantassunk :

az 1786/7-iki (juniustól—juliusig) államadója a domonkosoknak :

5 fejős tehénért	— frt 5 kr.
8 hizó disznóért	— „ 8 „
58 hold földért	1 „ 56 „
12 kasza rétért	— „ 24 „
30 kapa szőlőért	— „ 30 „

Összesen : 2 frt 23 kr.

ugyan erre a városi adó :

8 tehénért	2 frt — kr.
8 disznóért	1 „ 04 „
58 hold szántó földért	7 „ 44 „
12 kasza rétért	3 „ 24 „
30 kapa szőlőért	4 „ 30 „

Összesen : 18 frt 02 kr.

A basa-malom adója összesen 2 frt 34 krt tett ki, mely a jelzett hátralékban bentfoglaltatik. A nem fejős tehének, vagy ugarok után adó nem volt. Korábbi adó-lajstromokból kitűnik még az is, hogy bár gazdálkodási rendszerük eszélyesebb volt, mint korábban, de azt még sem maguk kezelték, mert átlag csak 10 hold föld után vetették ki rájuk az adót.

Voltak azonban a már elmondottakon kívül a domonkosoknak még egyéb jövedelmi forrásaik is.

Említettük, hogy a domonkosok támaszkodva II. Pál pápának 1470-ben kelt okirataira, igényt támasztottak a Pécssett hajdan

létezett predikátor-nének zárdájára, melyet meg is nyertek. Az oklevél tartalmát nem ismerjük, valószínűleg az csak az épület romjaira szorítkozott, melyet a monostor és templom építésére fel is használtak. De a domonkosok e czimen felhasználták ama háromszegletes egész területet, melyen e romok állottak s azt magukénak tulajdonították. A terület Domonkosok fala (Dominikaner Mauer) név alatt ismétellen előfordul az okiratokban, csak később s valószínűen ennek nyomán nevezte azt el a horvát ajku nép Zidinának, mi romfalat jelent, mely nevet ma is viseli, bár helyesebb volna azt Domonkos-környéknek nevezni. A domonkosok a romok helyén és annak környékén apróbb házakat építettek, vagy földesuri joguk megtartása mellett, melyre többször hivatkoznak, a házhelyeket örökbérbe adták. 1762. febr. 15. kiállított okiratokban megtaláljuk ez örökbérlők neveit is, Schuszter Mihály, Próthoffer Mihály, Kaizer Antal, Sics (Szücs) János, Sink Mátyás, Amon Mátyás, Miska Mihály, Handlanger János, Luidán György, Krampli Mátyás özvegye Kristina, Gruber János, Scherzl Ádám, Scheszl Ferencz, összesen tehát 13-an birták a Zidina környékét örökbérben a domonkosoktól. A bérösszeg nem volt éppen nagy, 1760. április 21. Zeiringer Antal vicarius elismeri, hogy Schuszter Mihály kőműves ez adósságát építési munkával ledolgozta. 1765. április 21. Poppin György vikarius elismeri, hogy miután Goldschald Antal magához vette Schätzl Mihály árváit, míg ezek felnőnek, az évi 1 frt 30 kr. bérletből 40 krt elengedett. Mégis már 1768-ban, hihetőleg máshonnan eredő ösztökélés folytán a Zidina-környék lakószai megtagadták a fizetést hihetőleg azért is, mert a város e lakóit is már 1764-ben census alá fogták, vagyis a püspök részére, mint városi lakókat megadóztatták. Poppin György 1764. febr. 15-ikén pert indított a Zidina-környék lakószai ellen a megyénél, melyet földesuri jogon meg is nyert. De már a végrehajtással nehezebben boldogult, első folyamodására a megye mit sem tett, 1768. szept. 10. a megye Poppin György újabb kérelmére Koller Mátyást küldte ki végrehajtásra, 1778. július 4-én pedig olvassuk, hogy Goldberger János az uriszek kiküldöttje a végrehajtást nem birta foganatosítani. Ugy látszik: minden a domonkosok ellen volt, csak egy szikra kellett, hogy e birtokhoz való tulajdonjoguk vitássá váljék s e szikra csakhamar lobot vetett.

1770. évi május 3-án látogatta meg József császár Pécs városát s a főtéren levő vendéglőben rendeztek be neki lakást, mely a Czindery-féle házban volt, a mai takarékpénztár déli részén. Az nap este zivatar támadt s a villám két pécsi lakos házát gyújtotta fel, mit maga a császár a vendéglő erkélyéről nézett. Másnap a két elégett részére 24 aranyat adott a császár Haas Mihály pécsbelvárosi plébános, később szatmári püspök emlékiratai szerint. A villám-sújtottak neveinek egyikét a domonkosok irataiban megtaláljuk. Ez Amon Mátyás volt, a Zidina környékén. Amon Mátyás nemsokára reá meghalt s így elégett házát nem bírta többé fölépíteni, neje szül. Schmidt Magda nyolcz élő gyermekkel maradt árvaságban, így még az örökbért sem bírta fizetni, miért Poppin György vikarius az akkori földes-urak szokása szerint elvette Amonnétól a házat és Kleiszer Évának eladta. Amonné 1777. Junius 4-én megperelte Poppin Györgyöt. Hiába is iparkodott ez Zeiringer Antal 1753. szept. 17-én kiállított bizonyítványára hivatkozni, hogy Zidina környékén a domonkosok legrégebb idő óta földes-urak jogokat gyakoroltak, valamint Edhoffer Lipót 1762. április 15-én kiállított bizonyítványára, ki 1746—47-ben városi pénztáros volt s bizonyította, hogy e területek után mindig a domonkosok fizették a városi s megyei adót. A domonkosok az adományozást az elfoglalt területekre nem bírván igazolni, perüket Amonné ellen elvesztették, sőt a helyben hagyott ítéletet II. József 1779. január 12-én kelt okiratával is megerősítette. Így a domonkosok lassanként elvesztették egész Zidina környékét.

Szaporították a domonkosok az által is jövedelmüket, hogy oly növendékek szülői által, kik magukat a rendbe felvétetni akarták, tartás s egyéb kiadások czimén megfizettették magukat s ezzel elérték azt is, hogy jobb házakból nyertek tagokat. Már 1715-ben találunk ennek nyomára, báró Benitena ez év junius 21-én Bécsben elismeri, hogy Gabler György és Gabler Andrásnak a szerzetbe való felvétele fejében 200 frttal tartozik s kötelezi magát ez összeget azok örökségéből kifizetni. Gally Jakab és neje Kleofa 1750. október 24-én szerződést kötnek Zeiringer Antal pécsi vikariussal, mert fiuk Gally Ignác a domonkosok rendjébe lépett s a Hyacinth nevet felvette, kötelezik magukat a szülők a fogadalom után 500 frtot a szerzet részére fizetni, szabadjában állván a fiunak ezenkívül is a szerzetet apai s anyai örökből részesíteni, ha

pedig felszentelik, úgy a fiu tartozik minden évben „votalitium“ czimén tiz forintot fizetni. Rá is irták a szerződésre, hogy az 500 ftot kifizették. 1760. augusztus 30-án két ily szerződést kötnek a domonkosok. Az egyikben Bugl Gáspár Prixlöggből Marianus nevü fiát adja szerzetbe, másikban Hoffer János Domonkos fia Ágoston lép a novitiatusba, az egyezés szerint fizetnek 100 frt étkezési díjt, 500 frtot a fogadalom letétele alkalmával és 15 frt investitura pénzt. A szerződést a szerzet részéről Poppin György vikarius, Hollendorfer Mark szónok, Ebner Benedek ünnepi szónok irták alá. A novitiatusok között azonban legérdekesebb Mókus Vincze, ki Mókus György szegzárdi kereskedőnek volt fia. A család maga annyiból bir érdekkal, mert Mokus György neje Szombathelyi leány volt, egy ma is élő család, s egyik leánya a pécsi Verhás István neje lett, mely család azonban már kihalt. Mókus Györgynek már korábban összeköttetése volt a domonkosokkal egy hidasi malom miatt, melyből részét még 1742-ben a domonkosoknak adta, de egy 1751-ből származó bizonylat szerint Mókus a malomtól végleg elesett. Ennek lehetett következménye, hogy Mókus György a templom építésére 1757. szept. 13-án 500 frtot ajánlott fel. Egyébként pedig fiát Vinczét a domonkosok szerzetébe adta oly kikötéssel, hogy a kiképzési költségekre 500 frtot s a felszentelés után ismét 500 frtot tartozik a szerzetnek fizetni, mely követelést a domonkosok be is tábláztatták, sőt arra 1762. augusztus 25-én be is fizettek 32 r. forint 30 kr. kincstári illetéket Adamovics Ferencz kincstári perceptor kezére.

A domonkosok is a kolduló szerzetesek sorában állanak. Volt idő, midőn a szerzet tagjai dicsőségnek tartották a koldulást és a szigoruan vett egyházi felfogás szerint a koldulás e szerzetesek fogadalmi kötelessége; a 18-ik század domonkosainál azonban, tekintve rossz gazdasági rendszerüket, ez valódi szükségletként mutatkozik, hisz panaszkodnak szegénységük miatt majdnem folytonos.

A koldulás a 18-ik század kezdetén rendszeresítve nem volt, az egyes kolduló szerzetek minden rendszer nélkül kalandozták be a vidéket, így gyakran egymás nyakára tolultak s tekintve a kolduló szerzetesek nagy számát, ez kellemetlen hatást idézett elő. Ez ellen első sorban a földes urak léptek fel, kik megkövetelték, hogy a szerzetesek tőlük kérjenek birtokaikon koldulási engedélyt s a hozzájuk folyamodókat különféleképp korlátozták. A domonko-

sok 1781-ben folyamodnak Esterházy Pál László pécsi püspökhöz, engedné meg nekik a kollektát Szajk és Babarcz községekben, mit a püspök 1781. jul. 27. meg is engedett; de már 1782. ápril 14. értesíti Nunkovics püspökhelyettes a vikáriust, hogy hol engedtetett meg a domonkosoknak a koldulás, mi tehát valószínűen kormányintézkedés volt. E helyek voltak Pécs város keleti felerésze, Némedi, Görcsöny, Apar, Tevel, Högyész, Mucsi, Zomba és Závod községek plébániáinak egész területén, beleértve a fiókegyházakat is.

Az előzményekből azonban láttuk, hogy a domonkosok a kollekcziót pécsi szereplésök alatt nagyon mellékes jövedelmi forrásnak tekintették, melyet kényelemszeretetük nem engedett olyképp használni, mint azt különösen a ferencz-rendüek tették.

Mindezekon kívül, mint minden ily szerzetnél, a domonkosoknál is kisebb-nagyobb hagyományozások egyre növelték a vagyont, melyeket azonban ők rendszerint a jövedelemhez csatoltak, s így a tőke-vagyont nem szaporították. Az ily örökléseket a domonkosok fel sem jegyezték, csak nyomait találjuk annak, hogy ilyenek tényleg léteztek. Ilyen volt például ama 15 hold föld, melyet Megyerben kaptak, de ismét eladtak, ily örökölt vagyon ama ház, melyet 1768-ban adtak el, ama föld, melyet eladtak Schöpf Sámulnek, de melyet az pörben elvesztett s a vételáráért 1755. febr. 13. a domonkosokat megperelte; valamint több a domonkosok iratai közt található végrendelet, vagy azok kivonatos másolata, melyek csak úgy kerülhettek ez iratok közé, hogy az örökösök követeléseiket a domonkosoknak ajándékozták. Vannak ezeken kívül egyéb határozottan feljegyzett öröklések is.

Igy például Vaszari Péter vikárius uralma alatt 1715. ápril 22. Petrovics József végrendeleti kijelentése szerint, miután fia meghalt, összes javait a pécsi domonkosoknak hagyja. Budai Orsolya végrendelete 1755. január 14. kelt, mely német szövegű okiratban házáat s egyéb vagyonát s minden ingóságait a domonkosoknak hagyta oly feltétellel, hogy ezek saját költségükön temessék el őt a minden-szentek templomához, fizessenek ki a Pécssett levő hat kongregatio (szent egyesület) mindegyikének öt-öt forintot a Havikápolnának 5 forintot, a Xaveri templomnak 10 forintot. Tanuk voltak Petrás József, Edhoffer Lipót asztalos, Rosinger István lakatos. Ugyan 1755. június 13. vették fel Budai Orsolya ingóságairól a leltárt, melyek 29 frt 98 denár értéket képviseltek.

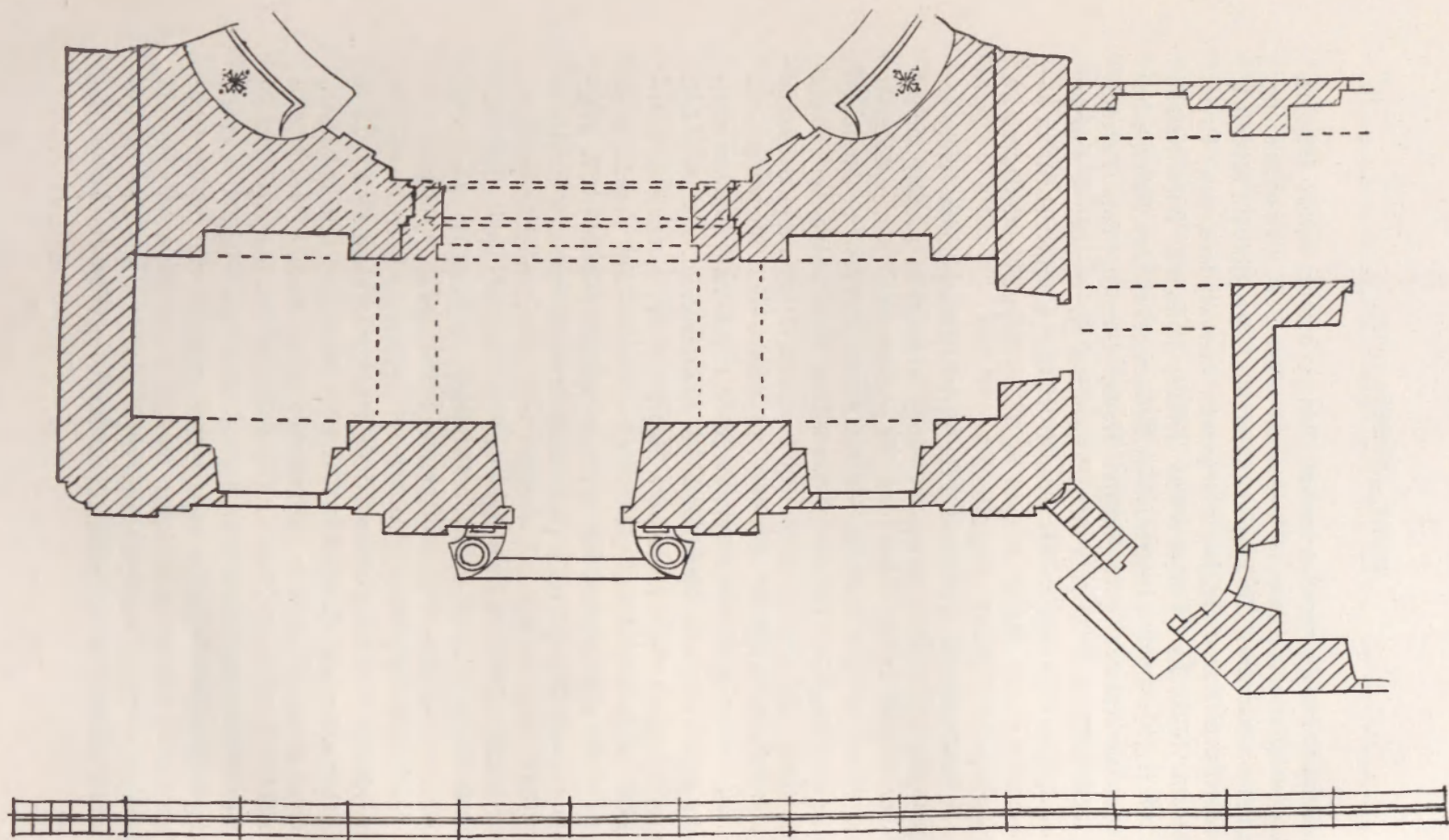
Csak midőn 1762-ben Poppin Györgyöt helyezték a pécsi domonkosok élére mint vikariust, kezd gazdasági rendszerük más, jobb fordulatot venni. E minden tekintetben igyekvő férfiú szakit a régi rendszerrel. 1762. nov. 19-én birtokaiknak egy részét már felében adja ki haszonbérbe. 1763. decz. 14-én folyamodik a pécsi püspökhöz, melyben elmondja, hogy minden erejét a ház és fundusok nagyobb értékesítésére fordítja, mi kötelessége s hogy a püspöknél zálogban levő rétekre 400 frtot gyűjtött össze s kéri a püspököt: adná vissza a réteket, a hátralevő 200 frtot pedig vagy engedné el a szerzetnek, vagy hagyná nekik kamat nélkül. — A püspök nehezen engedte el a 200 frtot, mert találunk a domonkosok iratai között egy október 8-án kelt év nélküli levelet (anni currentis), melyben a püspöknek valami hagyatékból szerzett 200 frtot felajánl s kéri egyuttal, hogy a pápa által nekik adott 100 frtot részükre utalványozni kegyeskedjék. Megszabadulva így a zálog terhétől, most már új rendszert kezdenek, mert míg egyrésről azt látjuk, hogy 1774. máj. 1-én Árpád felé fekvő rétjeiket 10 évre haszonbérbe adták, addig ők maguk a püspöktől vesznek bérbe réteket. 1771. máj. 28-ról olvassuk, hogy 100 frtot fizettek le neki a 200 frtos rétbérletből. Gazdaságuk tehát mindinkább kezd önálló s belszerves lenni. Utóbb bizonynyal nagyon sajnálták, hogy a Megyerben volt 15 hold földjüket oly könnyelműen elfecsérelték, mert később mint bérlőket látjuk ott a domonkosokat, kik oda helyezték legalkalmasabban gazdasági központjukat s oda majorságot építettek.

Megyer jogi helyzete akkor igen furcsa volt. Tudjuk a múlt századokból, hogy az külön falut s külön plébániát képezett, tehát Pécshez nem tartozott. A községnek Pécshez való közelsége s a hadak folytonos zaklatásai okozták, hogy az egészen elnéptelenedett, úgy hogy az 1696-ki összeírásban már csak két családot találunk ott: Kozma György és Gadó István családját, de ezek is elhagyták e helyet s pécsi polgárokká lettek. Ha a domonkosok tudták volna, hogy Megyer hajdan a predicatornénéké volt a Zidina-környéki monostorral, melyet ezek a híres Janus Pannonius püspöktől cseréltek s részben 1000 magyar frtért tőle megvettek, úgy bizonyára erre is igényt támasztottak volna, mint a zidina-környéki monostor romjaira nézve tették, de így csak megmaradtak szerény bérlőknek. 1770-ik év augusztus 15-én Slávy Pál, a kir. ügyek igazgatója megperesítette a domonkosokat a megyeri pusztá

használatáért, de nemcsak ezeket, hanem a többi birtokosokat is, kik pedig az akkori Pécs előkelőségeihez tartoztak, ezek voltak még: a Pálos szerzetesek, Petrovskyné Horváth Klára, Horváth Krisztina: megyefalvai Jeszenszky János szigetvári commendans neje, Pavics Antalné Sütke Éva, Fonyó Mária Tóttósy Ignáczné, Bana Katalin Purki (. . . ?) Dánielné, Hegyi György, Svilkovics kapitány, Mitterpacher János perceptor, Koller Mihály, Hojtsy Dömjén, Tóth Ferencz, Fekete Ferencz, Soldevez Antal, Bubreg Pál, Werner János, Lukrics Antal, Gadó Ferencz és Kecskeméti. Ennek következtében az alpereseket Hojtsy Mihály alispán az 1771. május 11-iki tárgyalásra meghívja. A per tehát megindult.

Elkövetkezett 1780-ban Pécs város felszabadulása, mely alkalommal Pécs város óhajtotta, hogy a megyeri pusztát, melyet csupa pécsiek birtak, Pécs határába olvasztassék, bár a földesuri jog itt is a püspököt illette. A város átvette Megyert, de minthogy ennek váltságát a Pécs város váltságának számításába nem vették fel, addig míg a város azt ki nem fizethette, Megyer a királyi fiskus kezén maradt zálogban. Minthogy azonban a város Megyer pusztát a domonkosoknak adta haszonbérbe, a fiskus mint földesur eltiltotta a domonkosokat ott mindennemű építkezésektől. Látható ebből, hogy mindama előkelőségek, kik Megyert birták, elvesztették birtokaikat, vagy a körülményektől kényszerítve önkényt mondtak le azokról s a domonkosok azt egészben haszonbérbe vehették. Megtanuljuk egyuttal azt is, hogy honnan szereztek meg a domonkosok az 1781. és 82-ki válságos években a pénzt arra, hogy templomukhoz a még hiányzó tornyot építhessék, mert kétségtelen, hogy Pécs városa kevés időre az eltiltás után Megyer váltságdíját is kifizette, miután az okiratok a további eseményekről mélyen hallgatnak.

A templomépítés tulajdonképeni megkezdője Frenzinger Krispin vikárius volt, ki a Nesselrode-féle perben határozottan azzal is védekezett, hogy a „domus Dei“ az Isten háza nem az ő kedvökért, hanem a város lakóinak használatára épül. Midőn Frenzinger a püspököt 1724. április 23-án az alapkő letételének ünnepélyére meghívta, ez nem annyira a monostor épületére, mint inkább a templom alapkövének letételére vonatkozott, mert ezt végezheték bizonyos vallási szertartással. Valjon tettek-e a domonkosok a templom alapkövébe valami szent ereklyét, erről az okiratok mit sem jegyeztek fel, de ha a domonkosok a város részére épült Havi-hegyi ká-

A régi templom elejének alapfalai.

polna alapkövébe is tettek ereklyét, mennyivel inkább tették ezt saját monostor-templomuk építésénél.

Ehhez kétség nem fér. A monostor fekvéséből s a bevett szokásokból megállapítható, hogy a szent ereklyét rejtő kőszelence a templom északkeleti sarkában, vagyis a házsarkon nyert elhelyezést, hol az ma is rejtezik s csak a templom falainak végleges elpusztítása után kerülne ismét napvilágra.

Frenzinger vikárius tevékenységének súlypontja a monostor építésére esik. Ő a templomnak csak alapzatait építette meg. Szokás volt az időben, hogy monumentálisabb épületek alapfalait pár évig is pihentették, hogy azok kellően megszikkadjanak s nyugvó helyükön mintegy megerősödjenek. Csak néhány évre reá folytatták az építést s emelték fel a falakat. E munka sem történt egyszerre rövid pár év alatt, hanem lassan évről-évre úgy, a mint azt a pénzviszonyok megengedték. Még 1765. okt. 13. is találunk egy „évi“ építési számlát a templomra vonatkozólag, mely szerint 587 napszamosnak 146 frt 87 kr, építőanyagra 77 frt 78 kr, a kőműveseknek 44 frt 50 kr, összesen 269 frt 15 denárt fizettek, azaz csak ily összeget költhettek évenként a templomépitésre, miért is lassan, hosszu évek során, majd csaknem észrevétlenül emelkedett az fel. Nem is maradt semmi írásos nyoma, hogyan s mikor építették azt, ép úgy, mint ahogy a monostor négyzetének nyugoti oldalát kiépítették, a déli oldalt kiegészítették, átídomitották a 18-ik század közepén anélkül, hogy e munkálatról bármily feljegyzést találjunk.

Kezdetben a monostor templomát egészen egyszerűre tervezték, melynek nem lett volna tornya, de boltív alatt sem állott volna, csak egyszerű gerendázat képezte volna a padlást s a templomok ablakai keletre, a keleti udvarra néztek. Midőn azonban 1757 körül hozzáfogtak, hogy a templomépitést legalább annyira befejezzék, hogy abban istentiszteletet lehessen tartani, eltértek a régi tervtől s elhatározták, hogy a templomot díszesebben fogják felépíteni. Most a templom hajóját egy tojásdad boltívvel kötötték össze. Ez időből származik Steinkurcz Ferencz kőfaragó mester számlája, mely szerint hat jóniai oszlop 4' 9" hosszúságban 1' vastagságban 57 frt, 7 jóniai oszlopfő 5' 9" hosszúságban 133 forint. 13 párkányzatdísz, 12 korintusi párkány és 22 capitól, 6 tojásdad ablak és egyéb kőfaragó munkák fejében összesen 956 frtot számított fel, fuvarra 95 frt 30 krt s ha a kapitólok olivákkal is

diszítettnek, úgy 48 frttal kért többet. Mindezek csak 1765 körül készültek el s a templomot csak 1766-ban vették tető alá, melynek költségei az 1765. nov. 19-ikén kiállított költségvetés szerint 318 frtra rugtak a zsindelezés nélkül, melyre azonban még 120 frtot s ugyanekkor a monostor tetőzetének kijavításáért 60 frtot kellett fizetni. Az ács munkát Gründler János mester végezte, elődje ama Gründler Andrásnak, ki Pécs történetében mint jótékony alapító öröközte meg nevét. 1768. június 27. kötötték meg az alkut Riesz Jakab kőfaragóval, ki nekik egy kisebb tabernakulumot csinált hat oszlopra folyondárral 200 frtért. Már ekkor meg akarták kezdeni az istentiszteletet a templomban, de csakhamar belátták, hogy különösen a templom nyugati oldalfala a boltívet nem bírja meg, melyet mint a belső quadratum falát gyengébben építették. Együttal tervbe ment, hogy a templomhoz tornyot is építenek s ezért annak magában a templomban erős alapfalat kell építeni. Miután pedig az egészet a divatos barokk-stylben akarták megcsinálni, ennél fogva még egyéb változtatásokat is kellett a már meglévő épületen tenni. 1768. január 1. a domonkosok ez átalakítások iránt szerződést kötöttek Krammer János építőmesterrel, mely szerződésből s a tervrajzból kitetszik, hogy ez alkalommal a templom nyugati bejárásához, mely a belső quadratumba szolgált, az ajtó mellé, melyet megkeskenyítettek, két erős pillért alkalmaztak, a keleti templomfalán levő két ablakot beépítették, helyette a templom hájójának délfelé néző falain a két oldalon ütöttek ablakot. A szószék feljárását a délnyugati sarokból a délkeleti sarokba helyezték. A templom főbejárását megszélesítették s ettől nem messze belül a templomban letették a hatalmas alapfalakat, hogy arra a tornyot később felemelhessék. Mind e kőmivesmunkálatok 425 frtot vettek igénybe. Csak midőn a kőmivesmunka elkészült, fogtak hozzá a templom belsőjének berendezéséhez. 1770. január 9-én kötöttek a domonkosok szerződést Langl Sebestyén asztalossal, ki nekik a főoltárt s a két mellékoltárt 40 frtért elkészítette, de a szükséges deszkázatot a szerzet adta.

Végre 1771-ben annyira elkészült minden a templomban, hogy azt felszentelhetnék. Minthogy a főoltár képe a boldogságos szűz születését ábrázolja, nagyon valószínű, hogy az ünnepélyes felavatás a mondott évnek szeptember 8-ra vagyis kisasszony napjára esik, mely napon az egyház sz. Mária születésének emlékét üli.

A felavatást a pécsi káptalan akkori nagy-prépostja Christovich Imre teljesítette, ki akkor czimzetes skutarii püspök volt s kilátása arra, hogy az egyesített szerém-boszniai püspökséget el fogja nyerni s ki 1777-ben csanádi püspök lett s porai Temesvárott a püspöki templomban pihennek.

E felszentelés alkalmával az ünnepélyességben a szerzet tagjai közül részt vettek Poppin György vicarius, Knoll Adalbert, Haas Dominik Junger Lajos, Laczkovics, Hoffer Ágoston s valószínűen az agg Zombori Péter.

A főoltárkép Dorfmeister János festőművész munkája volt, kinek, mint ilyenek nevét a dunántuli vidékeken általánosan ismerték, hol sok oltárképet festett; a szigetvári templom freskómunkája is az ő kezétől származik. A Mária születését ábrázoló kép felfogása művészi és teremtő erőre vall; a kivitel azonban igen pongyola. Ez oltárkép jelenleg a sásdi templomban van, melyet az 1891-iki restauráció alkalmával, minthogy a kép szélein igen kopott volt s azt a molyok s tán egerek is igen megrongálták, kénytelenek voltak széleit 30 ctmrrel megkeskenyíteni, mely alkalmával azonban a kép sarkával a festő neve elesett, ez által azonban a kép semmit sem veszített, sőt lényegében nyert. A kép jelenlegi magassága 4 méter, szélessége 2.5 méter.

A templom mellékoltárainak egyikét a domonkosok valószínűleg a 81 évig templomnak használt török mecsetből hozták át. E kép Petrus martyrt, dominikánus szerzeti öltönyben ábrázolja, a mint üldözője: az albigai eretnek martalócz, törét magasra emelve leszúrni készül; Péter pedig kiömlő vérrel írja a sziklatalajba: Credo! — (Hiszek!)

A másik mellékoltár képe Nep. Szent János, mint Venczel király alamizsnása, mely valóban művészi kép, jelenleg is jó karban van, míg az előbbi szent Péter Martirt ábrázoló kép, habár művészi becsé van is, amannak jóval mögötte áll. E két mellékoltárkép magassága 2.9 mt., szélessége 1.75 mtr. A főoltár magassága, az oltár asztalától számítva jelenleg 6 mt., szélessége 3.5 mt. A mellékoltárok magassága 5.2 mt., szélessége 2.3 mt. Az oltárok eredetileg 1 méterrel szélesebbek voltak. Az 1894. évi átalakítás alkalmával Kész Ernő pécsi oltárkészítő és Hoppel Lajos aranyozó az oltárokat a mai kor izlésének megfelelőleg alakították

át. Az oltárok eredeti színe világos kék volt, mi a rococónak teljesen megfelel.

A két mellék oltár a hajdani domonkos templomban a toronyot tartó két oszlop és a templom keleti és nyugoti fala között akként állt, hogy a miséző pap háttal fordult a főoltárnak.

Meg kell még jegyezni, hogy a főoltár-kép keretének hátulsó lapján máig is e hieroglifikus felírás olvasható: R. P. Georgius Poppin Vicarius Anno 1771. primum lapidem posuit ipse anno 1771. benedixit Emer. Christovics Mag. O. P. p. G. i 9 D. P. H. (Hrol) G. P. D. Haas P. hrat. P. Lud. Junger P. Pa. Laczkoczi P. Aug. Hoffer P.

E szavakból az volna kivehető, hogy Poppin György tette le a templom alapkövét, mi azonban nem áll. S e szavak „primum lapidem posuit“ csak akként magyarázhatók, hogy Poppin volt, ki először pendítette meg az eszmét, a templomot, melynek alapfalai már meg voltak, végre megépíteni és ez eszmét létesítette is, mert tényleg a templomépítés nagy és megfeszítő munkáját a domonkosok e derék vicariususa végezte. Ő volt úgy szólván a templom teremtője; munkássága, igyekezete nélkül azt talán soha keresztül nem viték volna. Ő szerzi meg az építéshez a szükséges pénzt, őt látjuk az egyes iparosokkal szerződéseket kötni, melyeket nagyobb erősség kedvéért 1768-óta Hroll Adalbert és Dobersics Tamás és 1770-ben pedig Sárkány és Haas Dominik is aláírnak. A szükséges pénzek beszerzése nem kis fáradságba került. Már 1760-ban ápr. 1-ről találunk egy 250 frtos adós-levelt, melyet a szerzet részéről Zeiringer Antal vicarius, Minder Czezlus (Venczel) szónok irtak alá, mely pénzt az építkezés folytatására Kerner Ágoston és neje Mária Krisztinától vették kölcsön. Az 1761. év november 15-én kelt okiratból tudjuk, hogy a pécsi domonkosok Schmidt Ádámnak 2700 frttal és több évi kamattal tartoznak, mely összegre nézve a per kikerülésére oly egyezséget kötnek, hogy abból három évig 324 frtot, a negyedikben pedig a hátralékot fizetik meg. E tartozások visszafizetését az erre magát kötelezett Zeiringer vicarius helyett már Poppin György vállalta magára, a ki társaival Freismuth Godefried szónok és Molnár Márton páterral 1765. február 7-én a brucki conventtől egy 1000 frtos és egy 700 frtos adós-levelt vett át.

1767. október 6-án Budai János György pécsi polgár a templom építésére, miután azt befejezni nem bírják, Poppin, Hroll és Dobersicsnek egy rétet ajándékoz a Makár alatt, melynek északi szomszédja Hegyi György szőlője. Egy szőlőt, melynek határai északról a püspök, keletről Blázsovics András szőlője, délről pedig ut. És még egy szőlőt ugyan-e vidéken, melynek szomszédosai délről Szakovics János özvegye, nyugatról és északról Fekete Mihály, keletről ut; e szőlőre azonban 300 frt ráfizetést kívánt.

Ország András püspöki vicarius 1768. december 12-ér értesítette Poppint, hogy a király a domonkosoknak a templom építésére a kéregetést megengedte. Ugyan ez év november 11-én a szerzet eladja Breitser Jánostól örökölt házát Schüller Pálnak és Landvein Antalnak 30 frtért; de csak a felépítvényt, mert a tulajdonjogot a szerzet magának fentartotta.

Thronner Kristof fazekas, Putzer János Mihály esztergályos és Putczér Jakab fazekas 1770. márczius 14-én „Isten dicsőségének emelésére“, Prandhoffer György takácsnál mostoha atyjuknál levő anyai örökségüket: 60 frtot a domonkosoknak templom építésére átengedték. Stadt Borbála 1771. április 13-án 33 frtnyi követelését hagyományozta a templomépítésre.

Poppin György minden forrást felhasznált, hogy abból templom építésére pénzt merítsen. Ő folyamodik az egyes földes-urakhoz, a kalocsai érsekhez, a zágrábi és pécsi káptalanhoz pénzsegélyért, vagy egyéb építő anyagért. Vicarius már 1763-ban lett. Elődje Jellen Lajos még január 8-án azért fordul a püspökhöz, hogy nyitassa ki az utat a malomhoz, melyet a püspök Rovácsovics ur által elzáratott, s inkább segélyt kér a püspöktől, mert e malom, ugymond, képezi a domonkosok egyedüli jövedelmi forrását.

Utána Poppin már nagyobb erélylyel lép föl, ki itt már nem kér, hanem követel. A fundusokra nézve, (értsd Zidina környékét,) „nobilitáris“ prerogatívát vindikál, gyűjti, létesíti az alapítványokat stb. Ő volt a szerzet vikáriusa 1763-tól egész 1774-ig, melyre minden évben akadunk nyomokra, leszámítva mégis az 1770-ik évet, midőn a domonkosok egyik legtisztetreméltóbb agg tagja, Zombori Péter lett a vikárius, ki 1788. nov. 6-án mint a rend seniorja halt meg Pécsett, s kinek kormányzata alatt is az ügyeket úgy látszik Poppin vezette.

A templom végleges felépítésének költségei kimerítették a domonkosokat, kiknek össze kellett ismét szedni magukat, hogy a továbbiakra vállalkozhassanak. Csak 10 évre 1780. augusztus 14-én terjesztette elő Kremmer János építő-mester a költségvetést a templom tornyának megépítésére, melyben 124 ezer téglára 992 frtot (azaz 8 frtot számított ezerért), 350 mérő mészre 210 frtot, 525 kocsi homokra 15 krt számítva 131 frt 15 krt, 12 mázsa vasra 150 frtot, 60 drb fára 180 frtot, úgy egyebekre is végeredményben 3294 frt 15 krt számított fel s mindebből nem volt más meg, mint ama ablak-keretek, melyeket korábban a kőfaragó csinált. A torony tehát csak 1781—82-ik években kezdett épülni, mint égbe emelkedő bizalom, hová a domonkosok régibb harangjaikat függesztették, de nem sokáig szolgált rendeltetésének, alig 4—5 évre reá eltörölték a szerzetet.

A domonkosok e hajdani templomában nemcsak miséket s egyházi beszédeket tartottak, de naponta bizonyos ünnepélyességgel elmondták az olvasót is, melyre nézve, mint később látni fogjuk, a domonkosok egy szent társulatot is alapítottak, ugynevezett congregatiót, vagy németül Bruderschaftot, mert akkor a város iparosainak nagy része és különösen a közönség ama köre, mely a domonkosok mellé gyült, német ajku volt. A szent olvasó ez ünnepélése nagy apparatussal történt, zenés misével s körmenetekkel kötötték össze, úgy, hogy ma csak gyenge fogalmat alkothatunk magunknak az ájtatosságokról, melynek a dominikus templom egykor színhelye volt. Nem lehet képzelnünk, hogy a domonkosok ily élénk vallási élete mellett ne lettek volna e templomban különböző mise alapítványaik is.

Nem valószínű, hogy csak ama mise alapítványaik voltak a domonkosoknak, melyekről okleveleket találunk irataik között, mert hisz az okiratokat, már kiállítási módjukból ítélve az alapítóknak vagy hozzátartozóiknak szokták kiadni. A domonkosok iratai közt lelt misealapítványi okiratok tehát csak véletlenül maradtak a szerzetben s fel lehet tennünk, hogy ezek az összes alapítványoknak csak egy kis töredékét képezik.

1756-ban Pavics Antal megyei kapitány, a maga és neje Sütke Éva Erzsí részére 100 frtos mise-alapítványt tesz le Zeiringer Antal vicárius kezére.

1762-ben Zangl Nándor és neje Borbála tesznek alapítványt Jellen Vincze Lajos vicarius és Kollendorfer Márk konczionator kezére.

1762-ben ugyanezek kezére Rabenberger Éva tesz le 100 frtos mise-alapítványt, mert, miként az okirat megjegyzi, férje Rabenberger János már korábban tett le mise-alapítványt.

1762-ben Dürsch János prior, Schrembs Gundislaus és Scholtz Pál (bécsi domonkosok) igazolják, hogy Zangl Nándor bécsi karmester, a pécsi domonkosok monostora részére 2000 frtot adott egy mindennap elmondandó kis miséért.

1763-ban Lebzelter Éva 100 frtos alapítványt tesz egy szent András napján s esetleges halála napján mondandó misékre.

1766-ban Banthler Károly kovácsmester 100 frtos mise-alapítványt tesz le, mely 6 $\frac{1}{6}$ -ra kiadandó, Poppin György vicarius, Hroll Adalbert konczionator és Doberschits János ünnepi szónok kezére. Ugyan e napon Banthler Károly pécsi kovács 100 frtos mise-alapítványt tesz testvére Banthler Fülöp lelki üdveért január 30-án mondandó misére Thuille Antal, a theologia mestere, mint provinciális beleegyezésével.

1769-ben Benna Rozina előbb Szely Jánosné, utóbb Horvatovich István hitvese, 300 frtot hagyott a pécsi domonkosok zárdájának mise-alapítványra.

Fenn már nevezett Hroll Adalbert, ki időközben Pécsről Vépre ment, 1772-ben szinte az alapítók sorába áll, melylyel hét misére egy 300 frtos alapítványt tesz.

Ezeken kívül megemlítendő még Krentich Magdolna, ki 1758. december 1-én kelt német végrendeletében összes vagyonát a pécsi domonkosoknak hagyta. Ugy Petrovics Ilona, ki 1774. decz. 14-én alkotott végrendeletében házáat és szüllejét hagyta a templomra, oly feltétel mellett, hogy a templomban a főoltár elé, elhunyt férje és fia közé temessék el.

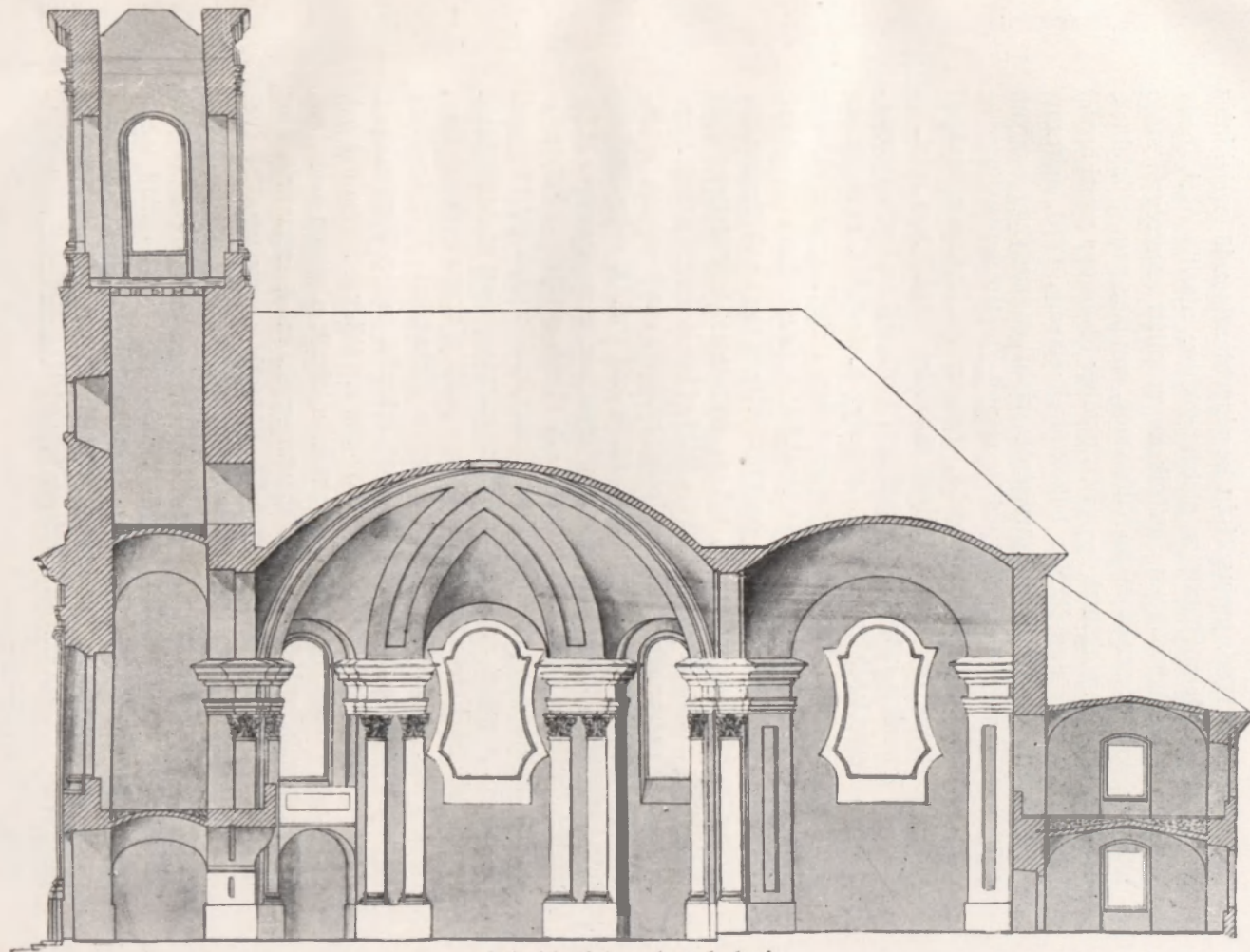
A 18-ik század második felében elkezdődött a küzdelem a szerzetesek ellen, a gyűlölet a kormány részéről főképp a kolduló szerzetek ellen nyilvánult első sorban, mire az egyes földesurak panasza adhatott okot, mert egyes rendek tagjai igen elszaporodván, a kéregetés nagy méreteket kezdett ölteni. Már 1763. ápril 20-án Klimó püspök a király parancsára meghagyta a domonkosoknak, mutassák ki: minő okmányaik, minő ingatlanaik s kötvényeik vannak,

s hány szerzetes lakik a monostorban? A monostoroknak erre adott feleletei folytán még ugyanez évben a kormány intimátumot intézett a pécsi püspökhöz, mely elmondja, hogy e püspökség területén a ferenczrendűek 11 konventjében összesen 223 barát van, kapuczinus 25, domonkos 8, augusztianus 9, összesen 265 kolduló barát e püspöki megyében, az egész országban pedig 3570. Ennél fogva, minthogy e szám a nép szaporodásához felette aránytalan s a népet szegényíti, elrendeli a király, hogy beleegyezése nélkül senkit se lehessen a zárdákba felvenni. Ha pedig a szaporítás szükséges leend, a megyés püspök azt indokolás mellett tartozik a királyhoz felterjeszteni. A püspökök az egyes zárdák vagyoni viszonyainak tekintetbe vételével állapítsák meg a határokat, melyekben az egyes konventeknek a mendikálás szabad legyen. A jezsuitáknak, kik nem tartoznak a kolduló barátok sorába s elég vagyonnal is rendelkeznek, tilos a koldulás, leszámítva a bécsi szerzetet, melyben novitiusok vannak. E rendelet minden megszegőjére súlyos büntetést szabott.

E rendeletek egyébként az akkori közérület kifejezését képezték, a koldulás nagy mérve, a rendtagok nagy szaporodása önkénytelenül magával hozta a szerzetesek erkölcsi erejének hanyatlását, mihez hozzájárult az is, hogy az egyes conventek egymás iránti vetélkedésből is iparkodtak saját templomaikba vallásos színezetű, de új dolgokat bevinni, hogy úgymondjam: az egyszerű vallást felcizfrázni. Ez okozta, hogy a világi papság a szerzetesekkel alig állt összeköttetésben. Míg korábban a levelezések a szerzetesekkel a vicarius nevére szóltak, ez időben már alig ismerik a vicarius nevét, s a vicariusnak legfelebb keresztnévét írják fel a czimezésben.

Klímó püspök 1766. márczius 1-én levelet intéz a domonkosok vicariusához, melyben azt kérdezi tőle a templomukban tartott beszédekre vonatkozóan, hogy mi az a scapulare, minő társaság az, mi a célja, ki erősítette meg, mely napon, milyen időben jönnek össze a társtagok, mily szertartásuk van, vannak-e indulgentiái, valjon körülviszik-e sz. Mária szobrát? Még számtalan egyéb kérdéseket is tett.

Látható, hogy a püspök a scapulárét nem ismerte s arra iparkodott, hogy e helyett a vallás lényegesebb részeiben nyerjen a nép felvilágosítást.

A hajdani templom belseje.

Mindjárt 1766. június 21-én keményebb színezetű levelet intéz az összes rendfőnökökhöz s plebánosokhoz, utasítja őket, hogy a népet a legalaposabban tanítsák ki az oltári szentségről szóló hitágazatokról és senkit fel ne oldozzanak, míg meg nem győződnek, hogy ismeri a hit elemeit. — 1771. október 13-án egy pápai brevét küld nekik, mely a miséről s bűjtökről elmélkedik. 1770. márczius 5-én értesít egy jubileum tartásáról pápai engedélylyel, ugyan 1772-ben igen ékes és mély vallásosságtól ihletett körlevélben az oltári szentség méltóságára figyelmeztetve, az örök imádás társaságait javálja behozni, melynek szabályait kívánatra megküldeni igéri.

A kormány működése kezdetben, mint látszik, arra irányult, hogy a szerzetesek számát ne engedje szaporodni. 1774. május 4-én intimatumot bocsájtott ki, melyet Balassa Pál, Skerlecz Ferencz irtak alá, ezt augusztus 31-én közölték a pécsi domonkosokkal, melyben a kolduló szerzetek javainak, a rend tagjainak összeírását táblázatos alakban rendeli el, mit a szerzetesek teljesítettek is, de csak nagy általánosságban, miért is Pálffy Miklós nádor a domonkosok bécsi conventjéhez átíratot intéz, kitanítva: miként kell a táblázatokat kitölteni s hogy azokat alá is kell írni. A második javított kitöltését a táblázatnak a szerzetesek már csak hanyagul teljesítették, miért is 1773. márczius 25-én Klimó püspök a helytartótanács utasítása folytán újra átírt a domonkosokhoz, hogy a vagyoni állapotról, a tagok számáról stb. az új kimutasásokat haladéktalanul terjesszék be. Félelmetes napok voltak ezek a szerzetesekre nézve, mert 1773. július 21-én törölték el a jezsuitákat. Következő év aug. 8-án újabb „benigna ordinatio“ érkezett, melyből megtudjuk, hogy a szerzetesek összeírását 1769-ben rendelték el. Tekintve azt, hogy a szerzetek növendékeiket akkor kötelezik a votum letételére, midőn annak fontosságát belátni nem bírják, mi a szerzetnek s az ifjunak is kárára szolgál, elrendeli a király, hogy csak 24 éves kora után lehet szerzetesi fogadalmat tenni, mi alól csak az „exemptusokat“ veszi ki. Ha valaki előbb lép ki a szerzetből, ezért a kilépőt semmiféle fizetésre, vagy megtérítésre kötelezni nem lehet; nem lehet a kiképzés fejében a szülőktől mit sem követelni és sok más egyéb pontok vannak, melyek megtartására 3000 frt pénzbírság, vagy a szerzet esetleges feloszlásának terhe mellett kötelezi a konventeket.

Innen kezdve az intimatumok 1778-ig hallgatnak, mintha tényleg a szerzetesek túlszaporodásának meggátlása lett volna a cél. De azután egyre mélyebben nyúl be a kormány a vallási ügyekbe, nem érintve a vallás lényegét; 1782. és 1783-ban már viharosan s mindinkább súlyosabban követik egymást az intimatumok.

Nunkovics György püspök-helyettes 1778. január 9-én értesíti a domonkosokat, hogy a kormány 1771. szept. 21-én eltiltotta a kripták használatát. A rendelet különben több szakaszból áll, mely szerint a temetést csak 48 órára a halál után lehet végezni, a temetés legyen egyszerű, tilos a nagy harangozás s csak a papnak s kántornak szabad fizetni.

Eszterházy Pál püspök 1781. jun. 8. átír a domonkosokhoz s a kormány nevében kérdést intéz, hogy miután a kormány eltiltotta a szerzeteseknek a külföldi szerzetekkel való érintkezését, minő hatással volt ez a szerzetesekre s mi volt foganata? Ugyancsak 1782. márczius 15-én királyi intimatum alapján utasítja a domonkosok vicariusát, feleljen arra, hogy 1770-ben kik s hogyan voltak a zárdában, hányan vannak most ott? 1775-től kezdve volt-e s mennyi fundatió? Mennyit kapnak évente pártfogóiktól s a koldulásból borban, búzában s tüzelőfában? Kijelölendő, hogy a szerzetben levők mindegyike mivel foglalkozik, táblázatosan kimutatandó mindegyiknek neve, keresztnéve, hazája vagy születési helye, kora, mily nyelveken beszél, mily egyházi rendben van, mily tanulmányai vannak, hol s mily eredménnyel tanult, mily hivatalt visel a szerzetben, mennyi idő óta van ott, hol működött? Vannak-e confraternitások s ezeknek vannak-e indulgentiáik?

A Nunkovics György útján 1782. évben átküldött 5 intimátum tartalma ismeretlen. Az 1782. június 10-iki 3940. sz. intimátum eltiltja az oltári szentség kitétele alkalmával és a hajnali miséknél szokásba vett túlságos kivilágítást, nemcsak mert tűzveszélyes, de mert inkább gyönyörködtetésül, mint az istentiszteletnek szolgál, (plus distractioni quam cultui servit).

Pozsonyban 1782. július 25-én kiadott 5131. sz. intimatum szerint a VII. Gergely pápa által kiadott breviáriumban (papi zsolozsmás könyv), melyet a kormány már korábban betiltott, ama hibás és veszedelmes olvasmány van ugymond, hogy a pápák a fejedelmeket letehetik (de competente pontificibus jure monarchos depo-

nendi potestate), miért is e hely fehér papírral beragasztandó, mi azonban csak leplezése az intimatumban a használati tilalomnak, mert hozzáteszi, hogy a kinél ily breviariumot találnak, az szigoruan megbüntetendő, a könyv konfiskálendő, kiküldötteket rendel annak megvizsgálására, megtartották-e a parancsot s minthogy a ferenczrendűek és kapuczinusok a VII. Gergely-féle breviarium itt tilalmazott részét felolvasni is szokták a gyűléseken, ezt szigoruan betiltja.

Az 1782. szept. 16-iki 6472. intimatum kimondja, hogy az indulgentiakat, akár plébánosok, akár szerzetesek, vagy magánosok részére küldettek is — beneplacitummal kell ellátni. Az 1782. október 7-én 6550. sz. intimatum ismét statisztikai adatokat kér a szerzetesektől, ebben van az is: hány congregatio (szent társulat) van, mi ezek tőke-pénze, mennyi tőke van a lámpákra, az ornatusra stb. stb.

Nunkovics püspöki vikarius 1783. márczius 20-án levelet ír a domonkosoknak s egész humorral jegyzi meg, hogy a különböző intimátumokból ismét kettőt küld. Látszik, hogy mig a kormánynál nagyon is komolyan vették a dolgot, addig a papság csak mosolygott. Az intimatumok egyébként annak megvilágítását kérik, mennyi pénzzel rendelkeznek a szerzetesek tisztességök fentartása mellett ruházatukra, mennyivel orvosságra, vagy egyéb szükségleteikre. Mennyi hasznot huzott a szerzet a koldulásból? Mennyi a pénzkészlet (in parato pecunia) mennyi vaj, dohány, olaj, gyertya kender áll rendelkezésükre? Mennyi a tavaszi buzájuk, a vető magjuk, a hajdinájuk, a hüvelyesük, hagymájuk? Hány akó és pint boruk? Hány öl tüzelőfájuk, szekér szénájuk, tojasuk, bárányuk, borjujuk, baromfiuk? stb.

A domonkosok vikarius 1783. június 2-án bizonyítja, hogy e napon Hojtsy Mihály táblabíró a monostorban volt személyesen és a király rendeleteiből valamennyit megkérdezte, hogy vannak-e a zárdában carcerek (börtönök) s azt felelték, hogy nincs s nem is volt. Szányi Ferencz püspöki helyettes küldi az 1783. július 2-án kelt 3142. sz. intimatumot, mely az összes fundatiokról, anniversariumokról, exequiákról, kismisékről, requiemekről, liberákról, azok kivilágításáról, a ministratorról, a leviták segédkezéséről, a zenéről, az áldozókról, az olvasókról, szentbeszédekről, litániákról, énekes misékről, vecsernyékről, a Miserere, Stabat Máterről, a lámpákról a képek előtt vagy az oltáron, más kivilágításokról s más egyéb ájtatosságokról, a szentségnek a beteghez való viteléről, az erek-

lyék tiszteletéről, a reggeli ájtatosságról, a harangok, paramenták (templomi készletek) s az egyház egyéb szükségleteinek fentartására, a templomok, kápolnák, oltárok, Krisztus sirja, a különböző szobrok fentartásáról, az alamizsnákról, a mise alatt, vagy súlyos betegekért fenhangon imádkozókról, az alamizsna kiosztásáról a kolostorokban, az uraságoknál, — az idegen utasok fogadásáról, mindenféle ájtatosságokról, lelki gyakorlatokról kíván beható felvilágosítást. Ugyancsak Szányi később küldi az 1783. aug. 4-én 7271/510 sz. intimatumot, mely szerint a papi hiányos nevelés megszüntetésére és a tudományosság előmozdítására a nagyváradai és pécsi szeminarium akként egyesítendő, hogy abba a kalocsai érsekség, a csanádi, vukovári, zágrábi, segniai püspökségek növendékei egyesítenek a szemináriumba, vagy ha ott hely nem volna, valamely kolostorba s meghagyja az összes szerzeteseknek, hogy növendékeiket itt, vagy Budán tartoznak taníttatni s minthogy a szerzetesnek a világi paptól elkülönítve kell lennie, de amugy is a szerzetes növendékek más ruhát viselnek, a szeminariumokban helyt nem foglalhatnak, hanem a szerzetesek tartoznak élelmezésükről s ellátásukról gondoskodni, s csak úgy szentelhetik fel őket, ha a 6 év elteltével úgy a tudományokban mint az erkölcsökben elégséges előmenetelt tettek. A szept. 4-én 7619. sz. intimatum a pia fundatiók összeírására és másirányu felvilágosításra új táblázatot közöl.

Október 13-ról két intimatum van, a 10037. számú egyáltalán megtiltja az oly körmeneteket, melyeken szobrokat hordoznak körül, az 10039. sz. intimatum pedig megtiltja a Mária-Czellbe való bucsújárást s azt, ki a bucsút oda vezetné, javadalmi elvesztésére kárhóztatja. A nov. 20-kai 11262. sz. intimatum eltiltja a zárda főnökeinek, hogy a növendékeket kilépés esetére valami megtérítésre kötelezzék, vagy erre meg is eskessék.

A következő 1784-ik év intimatumai még mélyebben nyulnak be az állapotok rendjébe. Az ápril 9-iki 7639. sz. intimatum szerint értésére jött a kormánynak, hogy nem egy templomban a szobrokat akként öltöztetik fel, hogy fejükre haját, nyakukra nyakéket, ujjaikra gyűrűt tesznek, lábaikra sarut illesztenek, vagy más hasonló módon feldisztik; helyes volna, ha a gazdagabb egyházak eltávolítanák a rossz szobrokat s képeket s a művészetnek megfelelőleg jobbakkal váltanák fel. Szokás ezenkívül a templom-falakat mindenféle anathemákkal, (felfüggesztett disztések) táblákkal

beakgatni, úgy pánczélokkal, dárdákkal, lánczokkal vagy más hasonlókkal, hogy azok csodálatos gyógyulásoknak tanui legyenek, de melyek diszül épen nem szolgálnak. Ezek lassan-lassan, nehogy a nép rajta megütközzék, eltávolítandók s ha ez anathemák értékesek, a templom arany és ezüst felszerelésére fordítandók. Midőn ez intimatutumot Nunkovics a domonkosoknak átküldötte, ehhez oly megjegyzést csatol, hogy az a katolikusok támadásainak ez sokszor oka s a kath. egyház szellemével ellenkezik, valamint a trienti zsinat ama elvi megállapodásával, hogy inkább a belső, a való és igaz (ad interiozem potius, veram rectam) érzelmeknek kell a keresztény embernek életét diszíteni. Tovább elmélkedik e tárgyról a junius 28-án kelt 15209. sz. intimatutum, mely már elrendeli az „anathemák“, valamint a fogadalmi képek eltávolítását, a templom ajtajába táblák akasztandók s akik ily áldozattal akarnak Istennek hódolni, írják fel arra az e célra szánt összeget, mely a szegények közt lesz kiosztandó. Csakis oly szobrok maradhatnak a templomokban, melyek már híressé váltak, de ha már szükséges azok felöltöztetése, legyen a ruházat egészen egyszerű, mellőztessék a hajzat, ékszerek s más hasonlókat. Az 1784. junius 21-én kelt 14452. sz. intimatutum eltiltja az oltári szentségnek fényes kivilágítás mellett való kitételét, mert ugymond, a trienti zsinat szerint a papnak kötelessége a népet inkább a hitben oktatni.

Az 1786-ik év intimatumai még erősebb utjelzői a drámai fejleményeknek. A szerzeteket a királyi rendeletek még az előző év végén eltörölték. Az 1786. január 3. kelt 639. sz. intimatutum már oda utasítja az eltörölt szerzeteket, hogy legutolsó évi számadásaikat terjeszszék be. Ezt Nunkovics püspöki helyettes febr. 10-én küldi át a domonkosoknak s utasítja őket az engedelmességre. Azért mégis, míg a felosztatást ténylegesen is végrehajtják, az intimatutumok árja nem szünik meg, így: utasítja a szerzeteket a 4275. sz. február 4-én kelt meghagyás, hogy ne a dicasteriumokhoz, hanem a püspökhöz forduljanak esetleges panaszaikkal, a márczius 23-iki 6384. számmal megtiltja: ne merészeljének a papok vagy szerzetesek a trienti klastromba stipendiumokat küldeni. Az 5283. sz. intimatutum pedig számot kér az összes vallási társulatokról, azok vagyonáról, követeléseiről s tartozásairól a táblázatos kimutatás szerint. A domonkosoknál csakugyan volt egy „szent olvasó társaság a szent szüz oltalma alatt“ czimmel, a német eredetiben „Bruderschaft des

heiligen Rosenkranzes unter dem Schutze der heiligen Jungfrau Maria“. A domonkosok jelentése erről a következő: Tökéi e társulatnak nem voltak, csak szüz Mária ünnepein a világitás és zenére folytak be pénzek. Szerelvényeit illetőleg midőn a társulatot feloszlatták, e tekintetben nem lévén rendelkezés, a szobrokat és ruházatot az egyházi szerelvényekhez csatolták, a 15 darab titokhordó (Geheimnisträger) körül, mely alatt valami tunika-szerű takarót kell értenünk, miután a koszorukat arról leszedték, 10 kopottnak s a molyok által elrongyoltnak bizonyult, a másik ötből ministráló ruhákat csináltak. Három még megvan, ezek selyemből vannak, s hozzá a rudak is, megaranyozott sárga rézből. Világos jeléül annak, hogy a társulat a körmeneteken részt vett s a titokhordókat körülvitte.

Továbbá, mond a jelentés, meg van még Mária megaranyozott szobra s egy másik, melyet temetések alkalmával használtak, továbbá a sárga rézből készült s megaranyozott fénysugarak s a megaranyozott korona (melyekkel hihetőleg a Mária szobrot vivő leánykát díszítették fel.) A társulatnak egyébként 1784-től kezdve nem volt nagyobb jövedelme, mint amennyit kiadásai kitétek.

A márczius 29-iki 8279. sz. intimatum a szerzetesek gyenge oldalát támadja meg s a „Magister Theologiae“ és „predicadores generales“ czimzéseket az összes szerzeteseknél törli s e rendelet végrehajtásra a püspököt utasítja.

A perselyre és gyűjtőszekrényekre nézve az 1785. jul. 25-én kelt 19685. sz. intimatum rendeli, hogy mise alatt, legyen bár kis mise, nem szabad azokat körülhordozni, csak vasárnap a mise előtt. Csak pénzzel szabad áldozni, semmi más tárggyal, legkevésbé égő gyertyával, nem szabad az adományokat az oltárra tenni. A felfüggesztett szekrényké az egyházi kincstárban megszüntetendők. Harangszentelésnél, temetésnél, vagy más egyéb egyházi functionál cimitus nem használható. Az 1785. aug. 1. 23820. sz. intimatum pedig azt mondja, hogy a habár Magister Theologiae, Concionatores, Definitoros stb. rangkülönbségek a szerzetekben megszűntek, de miután ezek mégis ama kiváltsággal élnek, hogy a rendelt imaidőhöz a chorusban nem kötik magukat s a misét is tetszésük szerint mondhatják el, mégis mivel a szerzetesi élet lényege az egyenlőség, mind e kiváltságokat teljesen megszünteti. — Aug. 5-ki intimatummal 20873. sz. alatt záros határidő alatt kér a kormány értesítést

arról, hogy a fundationalis pénzeket hová helyezték el kamatoztatás végett? A 28582-ik 1785. okt. 4-én Budán kelt intimatum elrendeli, hogy mindama szerzetek, melyek „examen concursuale“ alá akarják magukat vetni, ebben ne akadályoztassanak. A november 2-iki 28398/33328. sz. intimatum táblázatos kimutatást követel az egyes tőkékről és azok kamatairól. A nov. 22-én kelt 34194/36145. sz. intimatum az egyes szerzetesek neveit kéri, külön megjelölve azokat, kik a monostorban mint nyugalomba vonultak élnek.

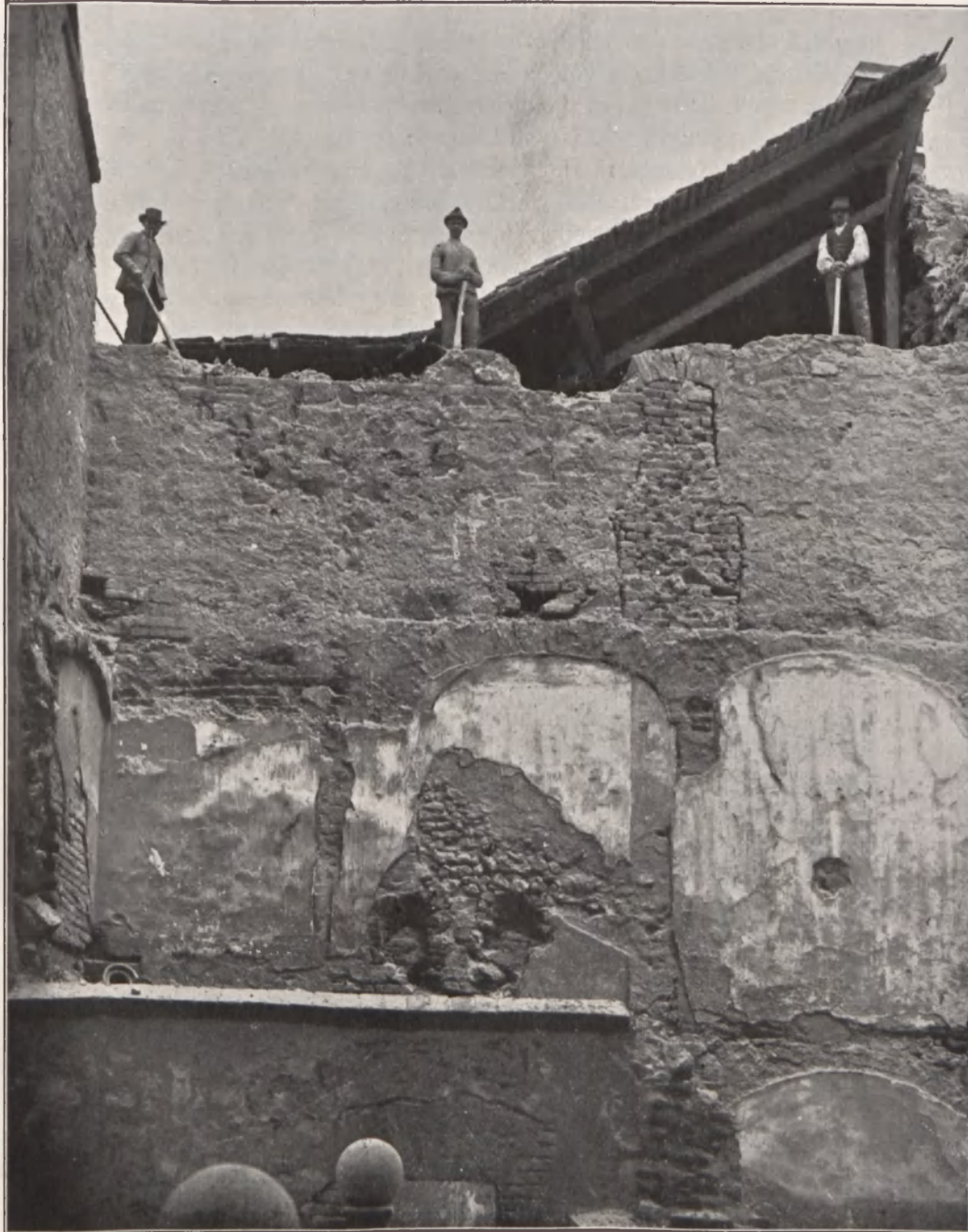
A decz. 20-án kelt 39148. sz. intimatum következőket rendeli az oltári szentséget illetőleg. A monstranciának (szentségtartó) kitétele az Urnapot kivéve, tilos, csak a ciborium (áldoztató kehely) használható; beszünteti továbbá a negyven órai ájtatosságot. A nagyhéten csak oly szertartások tarthatók, minők Rómában is tartatnak. A feltámadási körmenet és szentsir megmaradnak, a buzaszentelő és kérő napokon tartandó körmeneteken kívül csak a püspök engedélyével lehet körmenetet tartani. Minden fogadalmi búcsujárást, a vasár- s ünnepnapokat leszámítva, beszüntet.

Az 1786. évi első intimátum (2019.) a szerzetesek ellen szól, kik az abolitionnak függő kérdése miatt templomaikat elhanyagolják, ezt tenni a fundus religionis érdekében szigoruan megtiltja és Nunkovics püspökhelyettes is utasítja a domonkosok vikáriusát, hogy az elhanyagolt templom tetőzetét javíttassa ki.

Az 1786-iki intimátum megállapítja, hogy az ugynevezett cappellani locales, ha szerzetesek, a világi papokkal egyenlő végrendelkezési joggal bírnak, így javaik a szerzetre nem esnek vissza.

Az 1786. jan. 20-ki 2020. sz. intimatum végre feloszlítja a szerzetet s ezt a szerzettel közleni rendeli.

Az 1786. febr. 4-én kelt 414'4383. sz. intinatum elrendeli, hogy a „tabulae altarium privilegiatorum“ azonnal megszüntetendők legyenek s ha magában az oltárban lennének, annak sérelme nélkül távolítandók el. Miután ő felségének értésére esett, hogy a kolduló szerzetek arany és ezüst nemüiket eladogatják és ezzel fedezik egyébb szükségleteiket, habár erre jogosítva vannak, mégis utasíttatnak, hogy a jövőben ezt csak ő felsége jóváhagyása mellett tehessék. Az 1786. szept. 19-iki 40829. sz. intimatum kötelezi mindazokat, kik a szerzeteknek pénzkölcsönt adtak, ezt negyedév leforgása alatt bejelenteni, nehogy a megtérítésre jogaikat elveszítsék, a 40779. sz. intimatum pedig azt mondja, hogy míg a szerzetesek

Átalakítási munkálatok.

ugy tekintettek, mint kiknek az állammal semmi összeköttetésük nincs, addig közönyös volt a statusra nézve, mily képzettséggel bírnak azok. Ő Felsége gondoskodása alattvalóiról alapította a generalis szemináriumokat, nem hanyagolhatja el tehát a szerzetesek nevelésére is felügyelni. Igen árt a szerzetes növendékeknek a kórusban való huzamosabb éneklés és kiabálás, mint azt tekintélyesebb orvosok is bizonyítják, azért ennek mellőzését rendeli, de megengedi a mérsékelt éneket s a fenszóval való imádságot, mi rövidebb s így több idő marad a lényegben szükséges tudományos kiképzésre; mert hiszen a szerzetek alapítói sem rendelték el a kiáltozást, minőket a kisebb konventekben tapasztalhatni. Ez a fiataltságot elijeszti a kolostori élettől s így nem fognak elég embert kapni. Hozzájárul ehhez az egyes szerzetek vetélkedése is, melyet megszüntetni óhajt. Elrendeli végül, hogy a lekipásztorkodás terén csak azok működhessenek, kik tanulmányaikat a generalis szemináriumokban végezték el. Az 1787. évi 454. sz. intimatumot márcz. 31-én közli a püspöki vicarius a domonkosokkal, melyben meghagyja a kormány, hogy miután a szerzetesek javaiknak csak ideiglenes élvezői, e javakat, mint eddig tették, adóssággal megterhelni nem szabad. Ugyanez év május 20-án egy számnélküli intimatumot tesz át a püspök a pécsi domonkosokhoz, melyben utasítatnak, szedjék össze minden okirataikat, melyek a helytartó tanácshoz felküldendők s hogyan történt a feloszlítás s van-e róla jegyzőkönyv. Összeírták-e a convent vagyont, ingatlanait, követeleéseiket s ingóságaikat? Mely pénztár vette át a pénzt. Mi történt az ingóságokkal, melyek a rendelet szerint elárverezendők voltak s hova folyt be a pénz, maradt-e ingóság és hol van az?

Ez az utolsó intimatum, melyet a pécsi domonkosok iratai között találunk, mi mutatja, hogy a rend tagjai mintegy 1787. májusig laktak monostorukban s birták a templomot.

Mindez intimatumokból kitűnik, hogy József császár itt ép úgy, mint a magyar alkotmány kérdésében, habár egészséges eszmékkal rendelkezett is, de önkényes cselekvésével nagyon nyersen támadta meg az emberrel együtt született szabadság-érzetét.

A fenti rendelvények alapján a domonkosok okiratait a helytartótanácsba küldötték, onnét vándoroltak csak az országos levéltárba, az 1714-ki eseményekre vonatkozó iratokat azonban 1787. auguszt. 21-én a pécsi káptalan vette át az állami megbizottól.

Aug. 18-án vette át a káptalan a domonkosok malmára vonatkozó okiratokat Eöry Mihálytól. A domonkosok ingóságainak leltárát 1788. febr. 17-én készítették el, melyen az utolsó vicarius Finck Herman is jelen volt, az összeírást Wagner Antal helybeli sóházi hivatalnok teljesítette. Az összeírás tán nem annyira felsőbb rendeltől, mint inkább a rendtagok iránt nyilvánuló kegyelet érzetéből történt s igen kiméletes volt. Az egyes paterek szobabutorzatait mind magánvagyonnak minősítették, tehenek, disznók s egyéb gazdasági dolgok, mint a napi étkezés kívánalmai, nem jöhettek figyelembe, butordarab csak 3, misemondó ruha 6, konyhaedény 15 került összeírás alá. Tőkepénz egyáltalán nem volt. Hiányoztak tehát a leltárban az összes kelyhek s egyéb egyházi szerelvények, melyeket a domonkosok hihetőleg már előbb elidegenítettek. A templom oltáraitól csak annyit tudunk, hogy azokat az oltárképekkel együtt hg. Eszterházy vette meg s az 1796—97-ben épített sásdi templomba vitette s ott vannak jelenleg is. — A felvett leltár szerint a feloszlási rendelkezés a 2036. sz. intimatummal történt.

A tényleges feloszlás ideje egészen bizonytalan, némi kis tájékozást ad erről a basamalom feletti rendelkezés.

1786. okt. 21-én az állam felmondja a dominikánusoknak az örletést nem a feloszlás miatt, hanem mert ezek nem a minta szerinti kétszerest küldötték vissza s rosszul is mértek, így a katonakenyér rosszabb minőségű s kevesebb; míg máshonnan az államnak jobb ajánlatot tettek. Mégis a körülményekből oly következtetést vonunk, hogy a domonkosok megtartották továbbra is a katonakenyér lisztjének örletését, mert még 1788. jan. 6-án Finck Herman vikárius a malom bérlete iránt új szerződést köt Guller Hans-Georggal, mely bérleti szerződés szóról szóra ugyanaz, mint a melyet Poppin György 1782. szept. 20-án Keizer Jakabbal kötött. A malom tehát ekkor még a domonkosok kezén volt, habár a pécsi káptalan már 1787. augusztus 18-án bizonyítja, hogy a malomra vonatkozó 1771-ki iratokat Eöry Mihálytól átvette, mely alatt valószínűleg az ürögi malom értendő, de bizonyos az, hogy 1787. márcz. 3-án Finck Herman vicarius panaszt emel a kommisszáriusoknál, hogy a basamalom utját a város elzárta s azt Ranicsnak eladta. Látszik tehát, hogy a feloszlási rendeletről egész a tényleges feloszlásig a szerzet hihetőleg felsőbb utasítás folytán úgy gondoskodott vagyonáról, mintha azt továbbra is megtartani akarta volna.

A további teendőket az állam Pécs városára bizta, ezt látjuk később mindenütt szerepelni. Maguk a szerzetesek elszéledtek. Olvassuk, hogy a püspök értesíti a szerzetet, hogy a megüresedett pinczehelyi plébániára folyamodjanak, azonban, ha folyamodtak is, az nem vezetett sikerre. Az utolsó vicarius Finck Herman Nagy-Nyárádra jött mint káplán, akkor 47 éves volt; következő évben Maison lett plébános, hol 1798. május hó 18-án meghalt. A nyugalomban levő Poppin, ki a templomot tulajdonkép építette, Pécssett a Ferenczrendüeknél húzta meg magát. A pécsi Ágoston-szerzet is feloszolván, Pécs városa 1789-ben alapította meg e szerzet monostora helyére a budai-külvárosi plébániát, mely állásra akkor négyen pályáztak, közöttük Poppin György is, valamint a kapuczinusoknak priorja Nyisznyánszki Ernfrid. Poppin azonban célját nem érthette el, mert a város közönsége ragaszkodva ahhoz, hogy a plébániát mindenkor pécsi születésű ember kapja meg, Radnics Cap. Jánost választotta meg első plébánosnak, ki már azelőtt is a mindenszentek templománál, mint capellanus localis teljesítette a plébániai tisztet. Poppin 1794-ben 66 éves korában halt meg s junius 21-én, a ferenczrendüek templomának kriptájában Pécssett a rendtársak közé temették el.

Még az 1788-ik évben a domonkosok belsőségét az állam házhelyeknek osztotta fel s árverés útján eladta, nem tartván abból mást vissza, mint magát a mai színház- és Dominikánusház helyét. A színház helyén volt ugyanis, mint láttuk, a monostor maga s egy része a kertnek és a régi monostor temploma, a Dominikánus-ház.

Elsőbb is a területnek délkeleti részét adta el, hol a török mecset állt s a régi temető terült el. E területet, hol most a polgári kaszinó és Maletter-féle ház állanak, megvette Höchtl Máté, ki azonban a terület délkeleti sarkát 1811-ben eladta Spies Györgynek. Höchtl egy igénytelenebb négy ablakos házat épített megmaradt területére az e belsőségen levő mecset köveiből, melynek romjait részben a polgári casino építése alkalmával pusztították el. Ellenben Spies György a délkeleti sarokra egy uriasabb földszinti házat épített, melyet mai gazdája csak kibővített. Minthogy a felosztás után a területek szükeknek bizonyultak, úgy Höchtl mint Spies a domonkosok belsőségéből még hozzávettek két kis részletet s így Höchtl területe 55 □ öllel, Spies területe 64 □ öllel lett nagyobb. Spies György a legválságosabb időben vette e házhelyet 16.000 frtért váltó pénz-

ben, mi 8000 régi forintnak felel meg, de mely összeg a devalváció folytán ez összeg $\frac{1}{6}$ részének felelt csak meg. Spies György, a bellyei uradalom tiszttartója, maga és Kovács Zsuzsánnától született gyermekei: János, György, Mihály, Ferencz, Anna, Katalin, Krisztina részére szerezte meg 1808. nov. 11-én a nemességet s miután e házban végezte be földi pályafutását, neje fiához: Spies Jánoshoz huzódott, ki Pécs város kapitánya volt s az örökösök: a nevezett János, György, Mihály stb. a házat bérbe adták és 1845-en pedig végleg eladták Gözsy Máténak, gróf Festetich jószág-kormányzójának; ettől vette meg Somogyi Lajos s végre Maleter Rezső kezére került, ki azt maig is birja.

A Spies családnak ma is élő tagja Spies János kanonok, de nem e házban született. A Gözsy család sem halt ki, Gözsy Máté, ki a Bach kormányzat idejében törvényszéki bíró volt, Pécsen halt meg 1866-ban, a Perczel-utcza 13. sz. házban, melyet később vett meg. Családja elköltözött Pécsről, de ma is él.

Höchtl Máté pedig eladta házat Reiman Jánosnak, ki csakhamar elhalt s a házat neje: Lachinger Borbála örökölte, ki újra férjhez ment Ulrich Andrásához. Ezek mind kádárok voltak s ők építették ama nagy pinczét, mely mint földalatti templom fekszik e ház területe alatt. Lachinger Borbálától a házat 1834-ben megvette Ganzer Anna kisasszony; majd Kanizsai Antal nyugalmazott őrnagyé lett 1845-ben. Ettől került az Szirányi Béla postamester kezére. Ez a mai polgári Casino, melynek építése alkalmával a földben nagymennyiségű emberi csontokat találtak. E csontok azonban nem a domonkosok 18-ik századi temetőjéből származnak, hanem azt mutatják, hogy e hely közelében már a korábbi századokban is volt kath. templom, melynek megtelt temetőjéből a csontokat összehordták, mint azt a belvárosi templomnál is láttuk. Ez volt az oka, hogy a törökök mecsetet építettek e helyre.

A domonkosok belsőségének éjszakkéleti részét 205 □-öl területtel megvette Kudrovác Antal, ki az időben több házat vett s cserélt Pécsen s az övé volt 1801-ben a Király-utcza 9-ik számú ház, melynek akkor 542-es száma volt. — E házat 1804-ben megvette Holman József, melynek nyugati határát akkor még a domonkosok volt belsősege képezte. Ez adta el e házhely nyugati részét, mert midőn 1818-ban a házat Wohlmuth József péknek eladta, annak területe már csak 126 □-ölet tett ki, mi a jelenlegi nagyságnak

felel meg. Wohlmuth majd fél századig birta e helyet s akkoriban mindenki ismerte az őszbe borult kövér emberkét.

A domonkosok belsőségének éjszaknyugati sarkát, mely a mai Király-utcza 12. sz. és Boltiv-köz 3. sz. házaknak felel meg, az államtól árverés útján Stangl János vette meg 215 □öl területtel. Stangl János örökösei e házat eladták 1834-ben Plichta Ferencznek. Ez idő alatt épült az utcza fölé a boltiv, mert míg korábban a domonkosok belsőségének nyugati határát utcza képezte, addig ez eladásnál nyugoton szomszédosként özvegy Riemer Venczelné szerepel. A Király-utcza 10. sz. ház ugyanis, melyet egy századdal előbb mint Potorluky házat jeleztünk, a 18-ik század második felében Riemer Wenczelé volt s itt született Rihmer Bódog, ki mint pécsi kanonok 1851-ben halt meg s ez volt az otthona az egész Rihmer családnak. — Plichta Ferencz volt az, ki pár évvel később a tárgyunkat képező Dominikánus-házat is megvette.

A Plichta háztól keletre fekvő házat, hol a domonkosok vendég-udvara kisarkallott, a mai Otthon kávéház helyén, a kincstártól Frank György vette meg, egy vállalkozó egyéniség, kinek Pécsen több háza is volt; ő volt az, aki 1789-ben, midőn Pécs város, hogy szabaddá emelése költségeinek terheitől könnyebben meneküljön, a belsőségen levő üres telkeit eladogatta és megvette a budai kaput, mely a Magyar király vendéglő mellett állott, két hozzá tartozó toronnyal együtt.

E házhely nemcsak a Perczel-utczáig terjedt, hanem onnan nyugotra a Boltiv-köz alsó keleti sarkáig, mely a domonkosok kertjének hátsó része volt.

1804-ben e házat, melyet akkor 7 $\frac{1}{4}$ számmal jelöltek, Franktól megvette Pucher József, ki reá 39 évre 1843-ban kertjének ama részét, mely nyugotra kiszögellott, eladta Gyenes János káptalani mérnöknek, ez a mai Perczel-utcza 17. sz. ház. — Látjuk, hogy e Pucher József közel félszázadig él, először mint bábost jegyzik fel a fassiók, így áll még 1828-ban is, de már korábban megvette a várostól ennek régi sörházát a budai külvárosban, így lett sörgyáros, később Pécs város polgármestere s alapítója az általánosan ismert Pucher családnak. Ez a ház később Littke Lőrinczé, Littke József pezsgő-gyáros atyjáé, majd Radocsay ügyvédé lett s helyébe ma a pécsi Vigadó épült.

A király-utczai 21. sz. házat az államtól Treizil Lipót vette meg, melynek akkor csak 89 □^o területe volt, de nem soká tarthatta meg, mert meghalt s özvegyétől elkótyavetyélték a házat, melyet 1811-ben Augsperger József vett meg, ki gombkötő volt. Később Hollman Józseftől megvette ennek házhelyéből a Király-utczára néző nyugati részt is, úgy, hogy az 1828-ki összeírásban Augspergernek két háza van a Király-utczában, a 10-ik számu, mely a mai 21. számnak felel meg s a mai 23. számu, mely akkor 11. sz. ház volt s abban nemes Nagy József lakott. Ekkor e két ház belsőségének területeit maga rendezte másként. Ez utóbbi Augsperger később eladta Littke Lőrincznek, de a 21. sz. házat még a 19-ik század ötvenes éveiben is birtokolta.

Látjuk tehát, hogy a domonkosok egész belsőségéből, a szerzet eltörlése után 25 évre, nem maradt más vissza, mint maga a kolostor egy kisebbre szabott területtel, mely 725 □ ölet tettjki és az ahhoz tartozó templom 136 □ öl területtel.

Az elmondottak bepillantást engednek nekünk e terület százados multjára. A Király-utczai 19. 21. 22. sz. házak helyén egy tér volt a 16-ik században, mely a Perczel-utczáig terjedt. E tér déli oldalán monostor állott templommal, melyet a törökök leromboltak s a térre török mecsetet építettek s egy török temetőt létesítettek.

A török uralom megszűnte után a domonkosok elfoglalták az egész üres tért, melyet a mecsethez s török temetőhöz tartozónak véleményeztek. A török időkben is egyik főpontja volt ez a városnak. A király utczai 23. sz. — a mai Segélyző-egylet palotája helyén a mostani Mór-utczai házbejárás pontján állt egykor a törökök körülmételő helyisége. A törökök után e helyet ismét a város előkelősége foglalta el, melynek közelében nem egy emlékezetes pontja van a városnak, miknek feljegyzését a krónikásokra bizzuk és csak egy párt jegyezzünk ide. A Király-utczai 8-ik sz. házban élt és halt meg a nagyhirü természet-tudós Nendwich Tamás, ki e házat Platlin Józseftől 1806. április 16-án vette meg. A Kazinczy-utcza 1. sz. házban készült el a pécsi székesegyház részére a Fogt-féle orgona. — A Király-utcza 30. sz. házban született 1808. márcz. 24. Peitler Antal váczai püspök.

A Király-utcza 24. sz. házban volt Pécssett az első könyvnyomda, melyet Engel József Mária Terézia 1772. okt. 13-án

aláírt diplomája alapján állított fel s mely nyomda Engel utóda s veje Knezevics István alatt mindaddig fennállott, míg négyesi báró Szepesy Ignác pécsei püspök a lyceumi nyomdát nem létesítette.

A Király-utczai 15. sz. ház helyén volt a régi városháza, melynek erkélyéről 1780. ápril. 19. hirdette ki Sauska Antal s mint kir. kiküldött olvastatta fel nagy néptömeg jelenlétében Mária Teréziának Pécs város felszabadítására vonatkozó 1780. január 21-én kelt diplomáját, mely alkalommal a domonkosok és kapuczinusok 300 vendéget fogadtak a régi feljegyzések szerint.

De térjünk ismét vissza tárgyunkhoz. Maga a monostor bérházat képezett 1820-ig, midőn azt a kormány katonai nevelő intézetté alakította át, az volt 1848-ig, azután lett belőle börtön, katonai birói hivatal, gyászos tanujele a vesszőzéseknek, utána kórház, ennek helyére épült a színház, mit mindenki tud. A templom pedig katonai raktár helyiségül szolgált. 1809-ben e helyet is megtöltötték beteg francia fogoly katonákkal, mit az akkori állandó bizottság jelentéseiből tudunk, de végre e teljesen pusztulni induló épületnek is ütött megváltási órája.

A dominikánus templomot, mint akkor nevezték, 1834. febr. 21-én Poszek Mihály városi tanácsos közvetítése mellett megvette Plichta Ferencz, mint az a fassiók könyvében 48. sorszám alatt ma is olvasható. Élt akkor Pécsen egy Trabert nevű festőművész, a vevő e művészszel szövetkezett volt oly czélzattal, hogy a templomot színházzá alakítsák át s a különböző függönyök festését Trabert vállalta magára. Az eszme, hogy Pécsen színházat építsenek, akkor általános érdeklődés tárgyát képezte, a hely s a templom erre alkalmasnak mutatkoztak s állítólag volt színházépítési engedélyök is. A két vállalkozó azonban vakon rohant a tervbe. Midőn a költségvetést elkészítették, belátták azt is, hogy ily vállalatra, különösen a kitűzött záros határidő alatt, nem lesznek képesek. Hozzájárult ehhez az is, hogy a város tanácsa kimondta azt, hogy e helyre, mint egykori felszentelt templom helyére nem szabad színházat, korcsmát, vagy más mulatóhelyet építeni. Abbahagyták tehát a színházépítés tervezgetését s Plichta Ferencz egy évre reá 1835. febr. 13-án Furtényi Ignác városkapitány közbejöttével a dominikánus templomot eladta Gayer János ügyvédnek, még pedig nyereséggel, mert Plichta ez épületet 590 frtért vette, Gayer János pedig 800 frtért. A ház az első vételnél 9. sz. alatt, a második

vételnél $9\frac{1}{2}$ sz. alatt jelentkezik s $137\frac{4}{6}$ öl területtel, míg a mai számszám szerint az 136 öl.

Gayer volt azután, ki a templomot emeletes lakóházzá alakította át. Ezt olyképp csinálta meg, hogy a templom nagy hajóját udvarrá tette, a kórusból képezte az utczeni lakást s a szentélyből az épület hátsó gazdasági részeit, e kettőt pedig úgy kapcsolta össze, hogy a templom nyugati falához belül két ölnyre párhuzamos falat vont, mi udvari lakosztály gyanánt szolgált, míg a templom keleti falát a megmaradt udvarrész irányában lebontotta s csak pár ölnyi magasságra hagyta meg, hogy oda félszert s a falra féltetőt alkalmazzon.

A ház bejárását a hajdani templomajtó helyén a Király-utczeni épület vonalának közepén alkalmazta oly szélesen, hogy kocsiközlekedésre is alkalmas volt. Minthogy a régi templomot nyugatról a monostor övezte, így arra nem voltak ablakok, hanem a lakás az udvar felől nyerte világítását.

A templom alatt levő nagy kriptából a halottak csontjait kidobták, a fülkétet lebontották s a főboltíveket megtartván, abból tágas pinczét alakítottak, melynek bejárata a kapu alatt volt. A lépcsőzet fordulóján a falba illesztettek egy a templomban elhelyezett emlék követ, melyen ha emlékezetem nem csal, Frenzingner Krispin neve állott, halála idejének megjelölésével. E másfél láb hosszú és $\frac{1}{4}$ láb széles fekete márványlap még a 19-ik század hatvanas éveiben is a falon lógott, mint utolsó emléke az egykori templomnak, míg a babonás félelem azt is eltávolította.

A templomban talált egyéb siremlékeket az ujonan húzott falakba beépítették, melyekből az 1902-ik új átalakítás alkalmával egy sarkos részletet meg is találtak, mely valószínűleg Pavics Antalé volt. Magában a templomban és nem a kriptában eltemetett halottak csontjait az átalakítás alkalmával nem távolították el, hanem az udvarban egy közös sirba hordták össze; ezeket az 1902. évi átalakítás alkalmával megtalálták, közöttük volt a férje mellé a főoltár elé temetkezni kívánó Petrovics Anna is, kire a megmaradt selyem női ruha foszlányokról lehetett következtetni, mert nincs semmi nyoma, hogy a templomba más nő is temetkezett volna. Hét koponyát találtak 1902-ben e közös sirban, valószínű tehát, hogy a templomban magában csak hét halott lelte végnyugalmát. Ne mondjunk „örök pihenést“, mert ime: az emberi kultúra nem

hagy még a sirban sem pihenni, valósággal emberi hamvakon járunk, emberi csontokon épül az tovább, mint korállon a koráll a tenger fenekén.

Gayer János a házat nem sokáig bírta, tetemes adósságai voltak, melyek miatt 1848. június 20-án a házat elárverezték és azt 8000 frtért Schulcz József lapáncsai molnár vette meg. Az adósságok e pénzből ki sem kerültek, így július 28-án árverés alá került szőlője is, melyet Littke Lőrincz vett meg s a Littke család e szőlőt, mely a Szkokóban fekszik, mai napig bírja. Gayer János ez időben már nem ügyvédeskedett, hanem szolgabíró volt az 1848-ki kormány alatt és 1849. június 13-án a császári hadaknak a felkelő hadakkal Turonynál történt összeütközése alkalmával veszítette el életét. Midőn ugyanis Gayer mint szolgabíró egy 70 tagból álló turonyi küldöttséggel Stokucha őrnagy elé ment (ki pár nappal később Pécs városát is megostromolta) hogy Turony lakossága részére tőle kiméletet s oltalmat kérjen, Stokucha a küldöttséget megkötöztette s főbe lövette.

Nem áll tehát ama legendaszerű vélemény, hogy Gayer Pécs ostrománál esett volna el s hogy e házat konfiskálták, mert ez már akkor nem volt Gayeré.

Schulcz József és neje Neuhold Terézia a házat bérbe adták, míg ők maguk lapáncsai malmukban folytatták tovább az üzletet. 1856-ban lépett életbe az új telekkönyvi rendtartás és a kérdéses házat a pécsi tizedik telekkönyvbe 16-ik helyszínszám alatt jegyezték be s a ház a 43-dik számot kapta, melyben Schulcz József és neje, mint első felvételi tulajdonosok szerepelnek. Az ötvenes évek végén a tulajdonosok nyugalomba vonulván, a lapáncsai malmot gyermekeiknek adták át, ők pedig eljöttek s elfoglalták a pécsi házat. 1881. májusban halt meg Neuhold Terézia 70 éves korában, minek következtében a ház fele részét még ugyanaz évben gyermekei: ifjú Schultz József lapáncsai és Schultz Ferencz löcsi lakosok örökölték. Két évre reá 1883. május 20-án meghalt Schultz Ferencz is 73 éves korában s hagyatékának tárgyalása alkalmával ifjabb Schultz József nemcsak átvette e házat, illetőleg az egész atyai hagyatékot, de egyuttal ugyanez évben meg is vette a testvérjét illető $\frac{1}{4}$ részt s így az egész háznak egyedüli tulajdonosa lett, ki a házat újra bérbe adta és végre a Lapáncsán 1890. január 31-én és Pécsen február 1-én aláírt szerződéssel e

házat 29 ezer forintért megvették dr. Johan Béla, jelenlegi megyei tisztii főorvos és neje Jankovics Mária, kiknek ideje alatt a telekkönyvek átalakittatván, a már korábban Király-utczai 18-dik sor-számot nyert Dominikánus-ház a pécsi 8-dik számú betétbe került.

Midőn dr. Johan Béla és neje a házat megvették, még állt a régi monostor épülete és katonái kórház gyanánt szolgált, de időközben folytak az alkudozások a katonai kincstárral, hogy e területet az államtól átvegyék és helyébe máshol építsenek katonai kórházat, mi meg is történt.

A domonkosok régi monostorát 1893-ban pusztították el s az államkincstártól nyert területnek közepére építették fel a pécsi nemzeti színházat, ezzel majdnem egyidejűleg bontották le a régi Pucher-, (ujabban dr. Schwartz Frigyes-) féle házat, díszes palotát építvén helyére, melynek sarkán az „Otthon“ kávéház áll. A téren vele szemközt álló templomból lakházzá alakított épületnek nyugati tűzfala komoran tekintett le a színház vidám előterére, habozott sokáig: vajon az ellentétet nézze-e, mely e hely multja s jelene közt van, vagy az ellentétet Thalia temploma és a domus annonária közt. Gazdája pedig azon gondolkodott, hogy miként egyenlits ki az ellentétet saját háza s az átalakult terület között. Hisz e ház, az egykori templom, e helyen az egyedüli emlék, mely az ájtatos domonkosok pécsi százéves működésének tanuja. A komor tűzfalon láthatók voltak az ablakok és ajtók nyomai, melyek a domonkosok monostorából a templomra nyilottak, melyek mint sötétlő szemek pillantottak vissza az előttük lefolyt két száz évre.

Végre midőn a tizenkilencedik század viharai lezajlottak és az új század hajnalának csendes ünnepe elérkezett, a Dominikánus-ház új gazdája megszüntette az ellentétet, mely háza s környéke között 8 évig állt.

A komor tűzfalat 1902-ben lehordták s díszes homlokzatot építettek a ház nyugati oldalára, hol eddig az ablakok hiányoztak.

De a ház belseje is gyökeres átalakításon esett keresztül. Az északi oldalon levő kapubejárás, a hajdani templom bejárása helyén megszűnt s azt a nyugati oldal déli részére helyezték át.

A Dominikánus-ház multja emlékének megőrzésére a jelenlegi tulajdonos tervbe vette, hogy annak külső részén, arra külön előkészített helyeken a domonkosok pécsi történetéből vett majolika-

képeket és két chronosticonat fog elhelyezni, melyeket e mű szerzője állított össze. Az egyik chronostikon a templom felszentelési évét (1771), a másik a ház jelenlegi átalakításának évét (1902) tartalmazza.

Az elsőnek szövege:

**HIC antea DoMinICanI ferVentI
VIVoqVe splrItV arIs assIstentes
sVperos VnIVersI ple et IVglter
VeneratI sVnt.**

A másodiknak szövege:

**AboLItIs arIs VeterIbVs noVIsqVe
arIs et foCIs eXstrVctIs, noVo DoMIno
hI hILarI fronte LaetantVr.**

29066

A DOMINIKÁNUS-HÁZ PÉCSETT.

MEGNYITÓ KÖNYV
PÉCS